

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

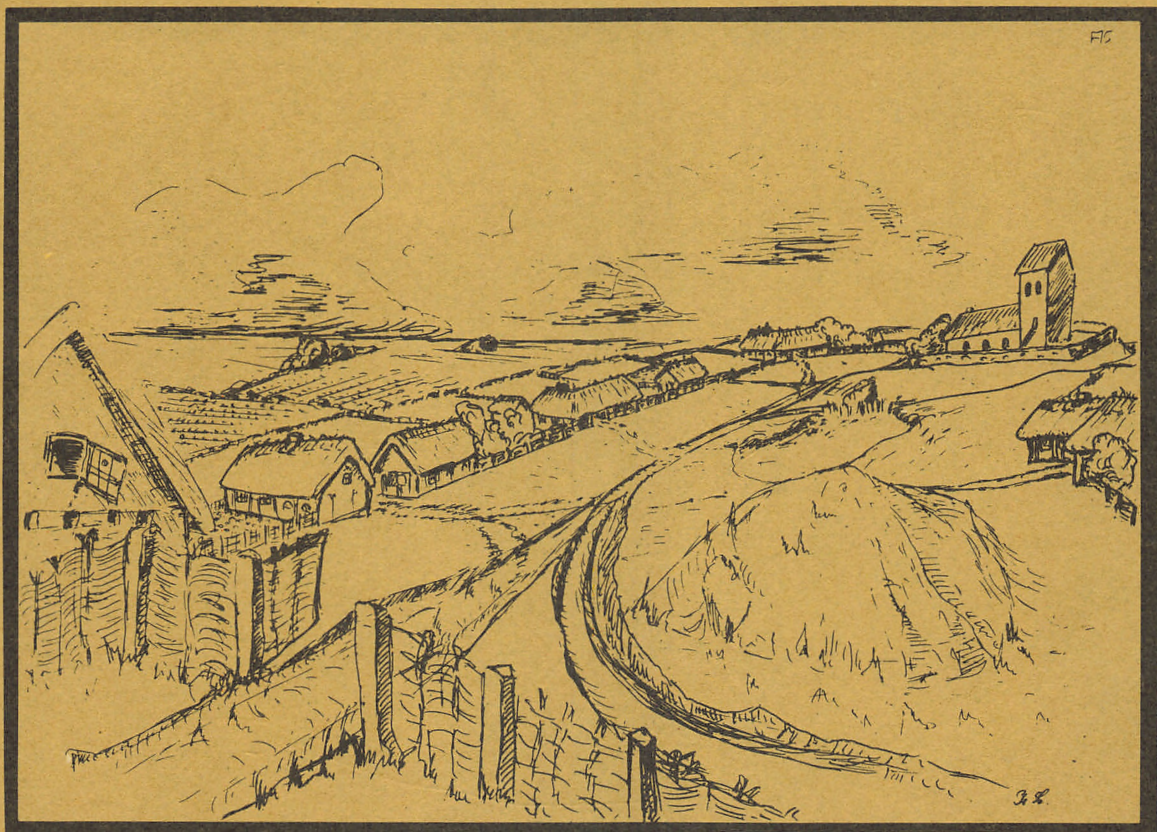
Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Den danske

BONDE

Gennem 500 år

Ib Svenningsen

SPØTTRUP

KOMMUNE

Indholdsfortegnelse:

Danmarks naturlige erhverv? Debatoplæg	side 3
Tidstavler	- 4 - 5
Din slægt (anetavle)	- 6
Herregårdspolitik omk. 1550.	- 7
Landsbyen (Vejby)	- 8 - 9
Landsbyens indbyggere og deres problemer.	- 10 - 11
De opsætsige Ramsingbønder i 1772.	- 12 - 14
3. Matrikel af 1687. Forside af Markbogen	- 15
Skatteberegning	- 16
Marknavne og agerforde.	- 17 - 18
Driften	- 19
Dyrkningsteknik	- 20
Udskiftningscirkulæret	- 21
Matrikelkort fra 1786 over Vejby m. kommentarer	- 22 - 23
----- - 1815 - --	- 24
Skiftefordning af 1787.	- 25
Stavnsbåndets løsning m.m.	- 26
Landbrugspolitik i det 19. årh.	- 27
Gårdtyper og bygningsteknik.	- 28 - 31
Studietur til Hjerl Hede.	- 32 - 33
Register for Politikkens Danmarkshist. og Årbogen for Skive og omegn	- 34
Litteraturliste	- 35
Matrikelkort over Vejby anno 1977	- 36

Hvad har Danmark?

Ved betydelige mængder føres bogstaverne M, N eller E ud

		haves	haves ikke	hvorfra kommer det
jern	M			
grise	N			
kobber	M			
salt	M			
kvæg	N			
Bly	M			
fisk	N			
korn	N			
træ	N			
olie	E			
papir	N			
kul	E			
smør	N			
vandkraft	E			
gummi	N			
kridt	M			
naturgas	E			

Status over Danmarks naturlige værdier: (sæt kryds)

	Rig på	mangler
N: Naturalier		
E: Energi		
M: Mineraler		

Det naturligste erhverv i Danmark må derfor blive: _____

Er det mon det vigtigste erhverv _____

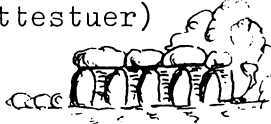

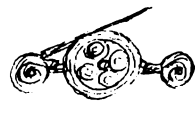
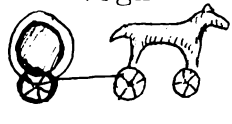

Helt op til vor tid har jord og klima her i Danmark været grundlaget for det landbrug, som tog sin start for ca. 4500 år siden. Vi må derfor regne med, at vore forfædre for det meste har været landmænd.

Det er mit ønske, at du gennem dette materiale, må få lidt mere kendskab til baggrunden for det moderne landbrug, vi ser omkring os. Skulle du få lyst til at studere dine egne forhold, eller de omgivelser du færdes i til dagligt, vil jeg ønske dig

god arbejdslyst !

Ib Svenningsen

<p>2000</p>	<p>Første agerbrug i Danmark</p> <p>Stenøkser</p> 	<p>YNGRE STENALDER</p>	
<p>1500</p>	<p>Enkeltgrave afløses af massegrave (jættestuer)</p> <p>Stendolke.</p> 		
<p>1000</p>	<p>Sværdet.</p> <p>Solen = Livskraften</p> <p>Helleristninger</p> <p>Høj-begravelse</p> <p>Sol-skib og -vogn</p> <p>Spyd.</p> <p>Lur</p> <p>Urne-grave</p> 	<p>BRONZEALDER</p>	
	<p>500</p>		
<p>0</p>	<p>Misvæksten breder sig og bøndernes eksistens grundlag vakler. Herved opstår der store bevægelser mellem Europas befolkning. Denne periode kaldes FOLKEVANDRINGSTIDEN.</p>	<p>KELTISK</p>	
<p>500</p>	<p>Ansgar forsøger at kristne Danmark.</p> <p>Handelsforbindelse med Romerriget skaber velmagt i Danmark.</p> 	<p>GERMANSK</p>	
<p>1000</p>	<p>Kristendommen indføres i Danmark.</p> <p>Trelleborg. En nordisk storhedstid.</p> 	<p>ROMERSK</p>	
	<p>1500</p>	<p>Størsteparten af Danmarks stenkirker opføres.</p> <p>Margrethe d. I samler Norden.</p>	<p>Vikin- getid</p>
		<p>MIDDEL-ALDER</p>	

Den periode du skal beskæftige dig med her, er tiden efter 1500, som herunder anvist.

År	Kong	Krig	Eventyr
1500	Hans 13		Herremanden har monopol på studehandel, har ligeledes hals og håndsret over bonden.
	Kr. 2. 23		23 Livsfæste indføres Herregårdsjorden er strøgods.
	Fr. 1. 37		39 Reformationen (klostergodset overgår til Kongen)
50	Kr. 3. 59		57 Forbud mod bulhuse (træmangel i Danmark)
	Fr. 2. 63		Landet stærkt forgældet
	88	70	Den nordiske syvårskrig. Herregårdsjorden samles omkring hovedgårde. Hoveri indføres (bruge bønderne efter behov)
1600	Kr. 4. 25		Stigende antal ødegårde i de næste 50 år
	29		Stordriften udvides. Hollænderrier ved herregrd.
	43		Torstenssonskrigene (mod Sverige)
50	48		Karl Gustav krigen (-----)
	Fr. 3. 45		61 Misvækstår.
	70	57	81 Skånske krig Kvægpest (81)
	76	58	III. Matrikel (Skat efter jordens ydeevne)
	Kr. 5. 79	87	Chr. d. 5. danske lov. (88)
1700	99	10	Pest
	Fr. 4. 11	11	Svenskekrigene
	30	19	Landmilitzen indføres
	Kr. 6. 33		Stavnsbåndet --- (18 - 36 årige mænd)
	46	35	--- udvides (14 - 36 -----)
50	Fr. 5. 42	42	--- (9 - 40 -----)
	66	48	Kvægpest Kornmonopol på Norge.
	Kr. 7. 81		Udskiftningsforordning Oprettelse af Landbokommission
	88		Ny skifteforordning
	99		Stavnsbåndet ophæves
1800	08	1807	99 Alt hoveri skal være bestemt
	Fr. 6. 15		København bombarderes Skoven skal vedligeholdes
	39	15	Statsbankerot Eng. forbud mod kornimport
	Kr. 8. 14		Landbrugskrise Norge fra Danmark
	Fr. 7. 28		Atter samhandel med England
50	Kr. 8. 48		Grundloven d. 5. juni 1848 (slut på Enevælden)
	Fr. 7. 51		Krig med Tyskland (Slesvig-Holsten)
	63	56	Kreditforeningerne oprettes
	Kr. 9. 64		Bondestandens sparekasse oprettes
	66		Krig med Tyskland
	82		1. mejeri
1900	97		1. andelsslagteri

Hvor godt kender du dine egne familieforhold?

Du ved sikkert, at en fornem hund eller hest bør have en stamtavle, der beviser fra hvilken ædel familie den kommer. Prisen på hunden eller hesten afhænger af dette slægtsskab.

Hvorledes forholder det sig nu med din slægt? På nedenstående slægtstavle (anetavle også kaldet) kan du forsøge at gøre dit slægtsforhold op. Du må sikkert søge støtte hos dine forældre eller bedsteforældre. Kniber det, og din familie er her fra kommunen, er det muligt at du kan hente hjælp på "lokalhistorisk arkiv" i Administrationsgården i Ramsing.

ANETAVLE FOR:

1. _____ Født _____ Sogn _____			
2. Far: _____ Født _____ Sogn _____ Viet: _____ Sogn _____		3. Mor: _____ Født _____ Sogn _____ Viet: _____ Sogn _____	
4. Farfar	5. Mormor	6. Morfar	7. Mormor
Født _____ Sogn _____	Født _____ Sogn _____	Født _____ Sogn _____	Født _____ Sogn _____
D _____ Viet: _____ Sogn _____		D _____ Viet: _____ Sogn _____	
Død _____ Sogn _____	Død _____ Sogn _____	Død _____ Sogn _____	Død _____ Sogn _____
8. _____ D: _____ F: _____ S: _____	9. _____ D: _____ F: _____ S: _____	10. _____ D: _____ F: _____ S: _____	11. _____ D: _____ F: _____ S: _____
12. _____ D: _____ F: _____ S: _____	13. _____ D: _____ F: _____ S: _____	14. _____ D: _____ F: _____ S: _____	15. _____ D: _____ F: _____ S: _____

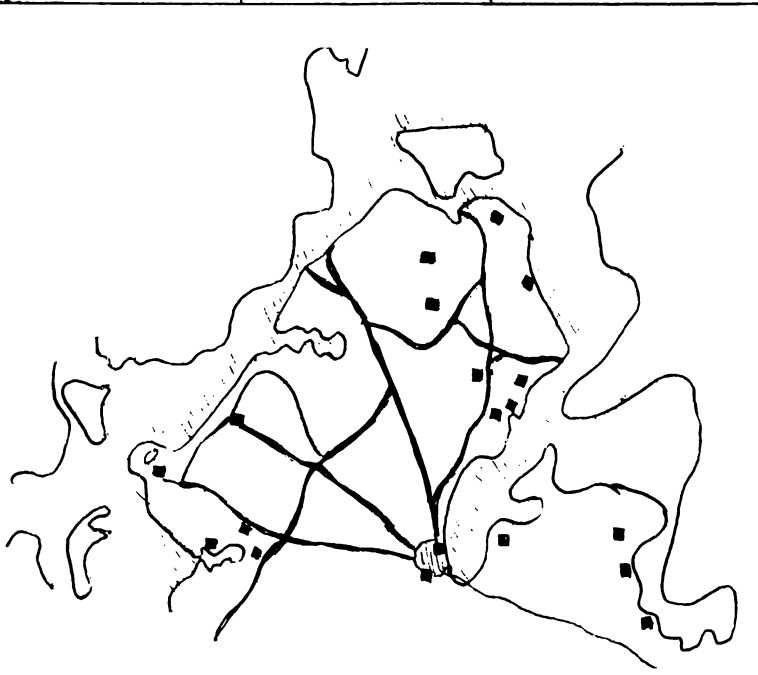

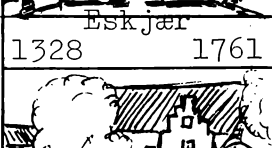
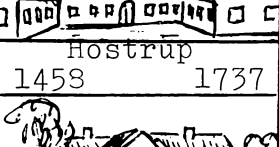
Oldeforældre:

Herregårdspolitik omkring 1550.

I forbindelse med reformationen i 1536 overgår den katolske kirkes jord til kongen, således at kongens jordbesiddelser stiger fra 1/6 af landets jord til ca. halvdelen. Dette medfører en del jordspekulation og medfører, at der bliver givet grønt lys for at samle herremandens jord omkring en hovedgård, hvilket ikke tidligere var tilladt. Bustrup havde således før samlingen adskillige gårde i Fiskbæk sogn ved Viborg

Foruden det at samle jorden byggede man store flotte herregårde, i hvilke man levede et ødselt liv på bøndernes bekostning. Pengene skulle der til, hvorfor disse gårde skulle drives meget effektivt. Af den grund ændrede man arbejdsperioden, som tidligere var en bestemt dag om ugen (ugedagsbønder) til arbejde efter behov (hovbønder). Hvornår var behovet der? Når det var pløje-, så- og høsttid, altså tider hvor bonden selv har travlt på sin gård. Det var trods alt bonden, der skulle udrede skatterne, der ofte var ret store, på grund af de mange krige kongen udkæmpede.

Prøv om du på kortet herunder kan navngive de påtegnede herregårde! Træk en streg fra billede til beliggenhed på kortet....

 Østergård 1408 1516	 Kås 1302 1635	 Spøttrup 1400 1500	 Bustrup 1454 1626	 Kjeldgård 1524 1787
 Hegnet 1332 1843				 Jungetgård 1470 1548
 Grinderslev 1175 Kloster 1886				 Eskjær 1328 1761
 Hostrup 1458 1737				 Krabbesholm 1524 1555
 Kærgårdsholm 1450 1880				 Skivenus 1231 1719

Første årstal er første gang gårdens navn nævnes. Andet årstal er de nuværende bygningers påbegyndelse.

Herregårde og herremænd er et spændende kapitel for sig, herom dog intet i denne omgang, hvor det er bonden, hans omgivelser og udvikling du skal studere.

LANDSBYEN:

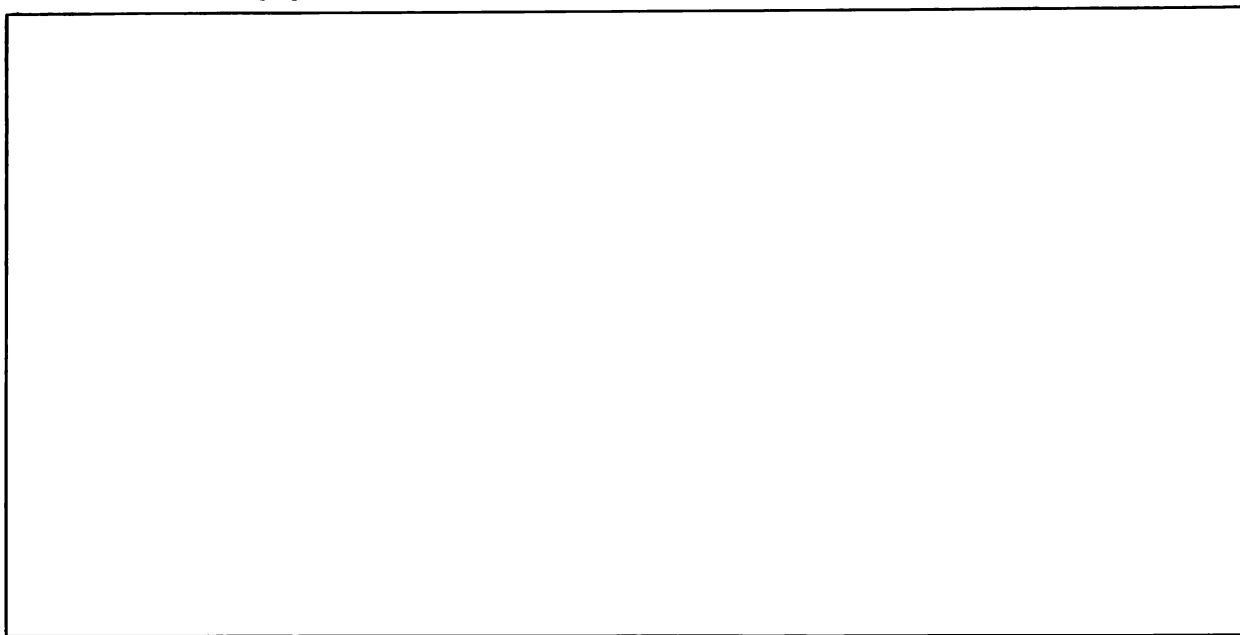
Den by jeg her vil beskæftige mig med er Vejby, hvis gårdmænd alle var fæstere under Bustrup og Kås

Det ældste billede af Vejby får man ved at studere den 3. matrikel, der blev til i perioden 1681 - 87. 3. matrikel er en grundig opmåling af samtlige bønders jord landet over, uanset hvor lidt den enkelte bonde eller husmand havde. Desuden er der for hver agers vedkommende en beskrivelse af jordens værdi som landbrugsjord (bonitet). Et kæmpemæssigt arbejde var den 3. matrikel, ikke mindst når man tager i betragtning, at adskillige gårde havde op til 80 agre hvis bredde kunne variere fra 1,5 m og op til 20 m.

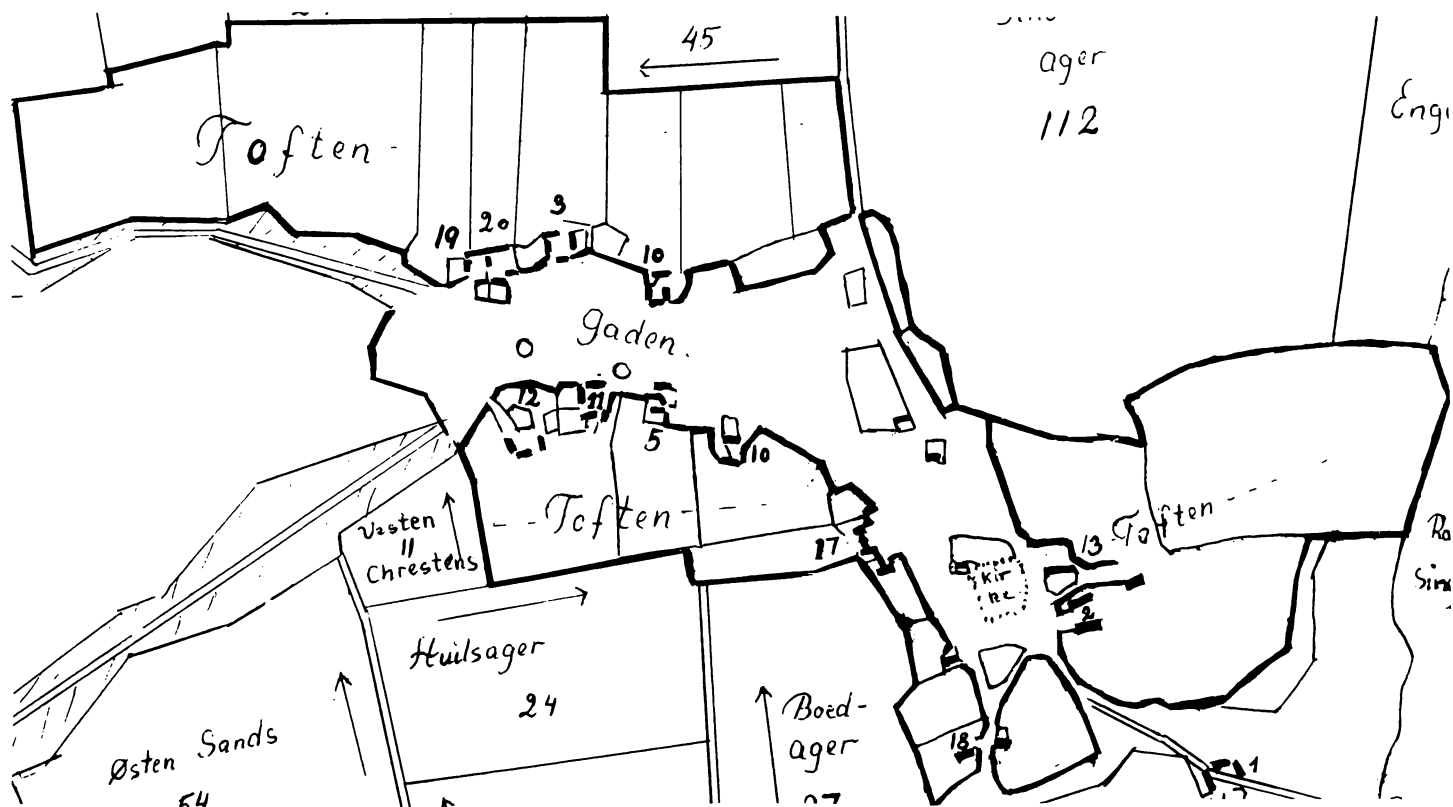
Vejby:

Vejby var en typisk landby fra disse kanter, en såkaldt "vej-by." Det vil sige en by med et temmeligt stort areal af fællesjord (byjord) dengang kaldet "gaden". Navnet gaden kender du fra "gadekæret". "Gaden" var omgivet af et dige, der kun blev brudt af indkørslerne til de enkelte gårde. Ude på "gaden" lå kirken, smeden, enkelte husmænd og håndværkere allesammen jordløse. Til hver gård var der et omdiget jordareal kaldet "Toften", der således kom til at danne ring omkring byen. Udenfor "Toften" lå så "Vangen", det areal man dyrkede. Længere ude lå så "Kiær" og "Udmark". Vejby Udmark dyrkes jo den dag i dag.

Ud fra disse oplysninger prøv da om du kan tegne et skematisk kort over Vejby

Opgaven på foregående side var sikkert vanskelig for dig. I det efterfølgende kan du læse mere om Vejby's udseende.

På kortet herover kan du se, hvorledes byen så ud. Find de ting der er understreget på side 6. Farv eventuelt "gaden" grøn, "toften" orange og "vangen" gul. Er du i tvivl om kortet, studér da originalkortet på side

Billedet er fra byen Ry ved Skanderborg. Farv eventuelt gaden grøn. Bemærk hegnet bag de 2 bønder, det skulle hindre løsgående kreaturer i at komme ind på gaden, eller holde dem væk fra gårdenes kålhaver. På kortet herover er hegnet markeret kraftigere end de øvrige skel.

Landsbyens indbyggere:

Foruden gårdmænd, husmænd, karle og piger, havde man en del jordløse indbyggere, der enten boede til leje eller havde et lille hus på gaden. Det drejede sig om:

1. Inderster - mennesker som ikke kunne klare sig selv på grund af sygdom eller alderdom. Disse boede hos bønder på byens bekostning.
2. Aftægtsfolk - den tidligere gårdejer, som ved salg af gård i en såkaldt "aftægtskontrakt" sikrede sig bolig og kost til livets ophold på sine gamle dage.

Bondens problemer:

Det var just ikke nogen tryk tilværelse den gamle hovbonde havde. Foruden de mange problemer han havde med herremanden i forbindelse med skat, landgilde og hovarbejde, måtte han også slås med misvækst i forbindelse med insekt- og skimmelangreb, tørke og sandflugt. Hertil kom pest såvel for mennesker som for kvæg, ildebrand og besættelse af fjendtlige soldater, sidstnævnte var en ret hyppig foreteelse under enevælden.

Misvækst: Når man tænker på den primitive dyrkningsform man benyttede sig af, og de få gødningsmuligheder man havde vil misvækst være en meget hyppig foreteelse.

Sandflugt: Samtlige amter landet over havde sandflugtsproblemer, ikke sandflugt som vi kender til, men derimod sandflugt af ørkenagtig karakter, der flere steder lagde hele landsbyer øde.

Pest: Du har sikkert hørt om "den sorte død" der i 1200 gjorde et voldsomt indhug i Danmarks befolkning. Samme gjorde pesten 1710 - 11 også, og efterlod en stor del ødegårde landet over. En udmærket beskrivelse af denne pest har du i St. St. Blichers: "En landsbydegns dagbog". En af de sidste pestepidemier rasede i København fra 1850 til 1853.

Har du lyst til at læse mere om dette, kan du hente en del i Politikkens Danmarkshistorie bd. 5 side 375, bd. 6 s. 165-67 + 405, bd. 7 s. 133-36 + 144, bd. 8 s. 436 - 47, bd. 11 s. 381 - 88

Kvægpest: Denne sygdom kunne få katastrofale følger for den enkelte bonde, idet hans eksistens i forvejen var truet fra så mange sider. Denne kvægpest bortrev store dele af den danske kvægbestand da sygdommen bredte sig som en ildebrand ud over hele landet, ikke mindst på grund af landsbyfællesskabet. Denne sygdoms optræden har været ret periodisk, og mangeartet.

Om dette kan du læse i Po. Dan. H. bd. 276 -278 samt Skivebogen bd. 23 fra 1931 side 65 - 154. I den nuværende Spøttrup Kommune omkom ikke mindre end 807 kreaturer under epedemien 1747 til 49, hvilket var nådigt sluppet.

Ildebrand: Da der var tale om let fængeligt bygningsmateriale var ildebrand et risikofyldt problem for hele landsbyen. Ilden kunne let brede sig fra hus til hus grundet den tætte bebyggelse og de mange stråtage. Efterfølgende skrivelse viser hvilke følger ildebrand kunne have for den enkelte bonde.

Hovarbejdet:

Hovarbejdet voksede mere og mere i løbet af det 17. århundrede, fæstere forlader gårdene og et stigende antal ødegårde bliver resultatet. Dette benytter herremændene sig af og samler disse ødegårde under hovedgården, således at dens areal stiger betydeligt. Arbejdsbyrden for den enkelte hovbonde stiger herved, således at det ikke var ualmindeligt at man kom op på 250 hovdage pr. gård. For at forhindre bonden i at forlade gården, indfører man "landmilitsen", der er en slags hjemmeværn, hvis eksercits blev henlagt til søndag eftermiddag efter kirkegang, en lignende ordning findes den dag i dag i Schweiz. I den forbindelse blev der pastvang for alle unge våbenføre mænd, så man hele tiden kunne kontrollere deres tilhørsforhold. Dette "stavnsbånd" gjaldt i første omgang kun unge mænd i alderen 18 til 36 år, men måtte på grund af masseflugt udvides til at gælde for de 14 til 36 årige i 1735. I 1742 kom den til at gælde for unge mænd i alderen 9 til 40 årige. Ikke alle ville finde sig i den behandling som herremanden gav bønderne, det viser medfølgende læserbrev fra d. 11 januar 1773 i avisen "Den Viborger Samler."

Ramsing, den 13. december 1772

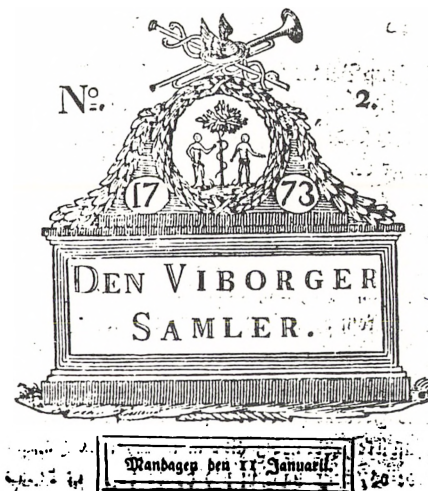
Kiere broder,

helsen forsendt med Gud, vor Herre!

Vide maae du, kiere broder! Det gaaer underligt til her i Salling, i hvad det gjør hos eder i Wendsyssel. Nu kan jeg først skrive dig, hvad ende det spil tog med Jens Ladefoged og de andre Bustrup bønder her i Ramsing. Den kloge Jens kiøbte hoverie-forordningen til os i Skive marked, men jeg sagde nok det var feil, som han forklarede den for os. Men mit ord maatte den tid intet høres. Hans mening var, at vi ei vare pligtige at giøre mer end een tredie deel af dagens hov-arbejde, naar vi dertil vare boyede. Resten af dagen hørte os selv til. Ingen af os kunne forstaa bedre, end det ei tilkom os at sætte kornet i rader, eller samle og binde rivningen, naar der høstes, med saa skiel vi fik en billet derfor. Vi troede noget nær tilhaabe, vores husbond havde os ei stort mere at befale, saa vi just ikke havde nødvendig altid at møde, naar han tilsagde os, helst naar vi selv havde noget at bestille hiemme. Men Gud hielpe os! som forordningen er blevet forklaret for de fleste af gaardmændene her i Ramsing

Vor gode husbond, den gamle kammerraad Skov paa Bustrup, lod alle hovbønderne i fior boye til at høste rug paa gaardens mark, jeg kan tro, vi alle mødte rigtig nok. Men Jens Ladefoged sagde til sine bymænd her af Ramsing, de skulle ei sætte kornet i rad, og endnu mindre samle rivningen, og binde den, uden kammerraaden ville tilstaae hver mand en aparte billet. Da hosbonden ei ville det, gik Christen Giølboe, Jakob Berentsen, Anders Thøgersen, Lars Larsen, Jacob Krøger og Christen Brand tilligemed Jens Ladefoged hiem og lod rivningen ligge urevet. Hosbonden sendte nogle gange bud til dem, for at tale sig tilrette med dem, men da de havde været hos ham et par gange, svarede de tilsidst: De kunne ei gaa saa tidt, uden han ville give dem en billet for deres gang.

Hosbonden klagede til amtmanden, geheimråd Rosenkranz, især da de i forvejen havde vægret sig at bierge noget høe af Bustrup - kiær. Saa faldt amtmandens resolution den 23. og 26. julii i fjor, at de skulle giøre to dages hoverie til straf for deres opsætsighed, for derved at oprette det forsømte. Men de kierte sig intet derom, thi Jens Ladefoged lovede, det havde ingen fare, naar de kun ville staae fast.

Da efterfølgende Brev er os virkelig tilsendt, og des Beklendes gjensidige maafee kan have sin Dyres blant Bønderne, have vi ei taget i Betænkning her at unde det. Seb.

Kiere Broder,
helsen forsendt med Gud vor Herre!

Vide maae Du, Kiere Broder! Det gaaer underligt til her i Salling, i hvad det gjør hos Eder i Wendsyssel. Nu kan jeg først skrive Dig, hvad Ende det spil tog med Jens Ladefoged, og de andre Bustrup bønder her i Ramsing. Den kloge Jens kiøbte Hoverie-forordningen til os i Skive-Marked, men jeg sagde nok, det var feil, som han forklarede den for os. Men mit Ord maatte den Tid intet høres. Hans Mening var, at vi ei vare pligtige at giøre mer end een tredie Deel af Dagen Hov- Arbejde, naar vi dertil vare boyede, Resten af Dagen hørte os selv til. Ingen af os kunde forstaae bedre, end det ei tilkom os at sætte Kornet i Rader, eller samle

og binde Rivningen, naar der høstes, med saa skiel vi fik en Billet derfor. Vi troede noget nær tilhaabe, vores Hosbond havde os ei stort mere at befale, saa vi just ikke havde nødvendig altid at møde, naar han tilsagde os, helst naar vi selv havde noget at bestille hiemme. Men Gud hielpe os! som Forordningen er blevet forklaret for de fleste af Gaardmændene her i Ramsing.

Vor gode Hosbond, den gamle Kammerraad Skov paa Bustrup lod alle Hosbønderne i Fior boye til at høste Rug paa Gaardens Mark; jeg kan tro, vi mødte alle rigtig nok; Men Jens Ladefoged sagde til sine Bymænd her af Ramsing, de skulle ei sætte Kornet i Rad; og endnu mindre samle Rivningen, og binde den, uden Kammerraaden ville tilstaae hver Mand een aparte Billet. Da Hosbonden ei ville det, gik Christen Giølboe, Jacob Berentsen, Anders Thøgersen, Lars Larsen, Jacob Krøger, og Christen Brand, tilligemed Jens Ladefoged alle hiem, og lod Rivningen ligge urevet. Hosbonden sendte nogle gange Bud til dem, for at tale sig tilrette med dem, men da de havde været hos ham et par gange, svarede de tilsidst: De kunde ei gaae saa tidt, uden han ville give dem en Billet for deres Gang. Hosbonden klagede til Amtmanden, Geheimraad Rosenkranz, i sær da de i Forveien ogsaa havde vægret sig at bierge noget høe af Bustrup-Kiær; Saa faldt Amtmandens Resolution den 23 og 26 Julii i Fjor, at de skulle giøre to Dage Hoverie til Straf for deres Opsætsighed, for derved at oprette det forsømte; Men de kierte sig intet derom, thi Jens Ladefoged lovede, det havde ingen Fare, naar de kun ville staae fast.

Saamen! Det kan ei gaa værre end galt! der blev skrevet til Rente-Kammeret, at Bønderne ei kiert sig efter Amtmandens Resolution; Saa kom der en Ordre fra det Danske Kammer under 28 Dec. 1772, at de skulle forfølges med Lands Lov og Ret. Strax blev de stævnet til Salling-Herredets Ret. Bønderne fik opsettelse, men tilsidt faldt der den 9 Martii i Aar en besk dom saaledes:

Thi kendes for Ret,

" at Jens Ladefoged, som Hoved-Mand for de
 " Modvillige af Bustrup Bønder, og som den
 " der havde lokket de andre til den samme Opsætsig-
 " heb, han selv haver viist, saavel mod den Kon-
 " gelige Hoverie-Forordning, som især mod Amt-
 " mændens Resolutioner, bør sig til velfortient
 " Straf, og andre Tilgængende til Advarsel, arbej-
 " de Et halvt Aar i Rensborgs Fæstnings Ar-
 " bejde. Jacob Bærentzen, Anders Thøgersen,
 " og Lauritz Larsen, der have viist een noget mindre
 " Grad af Modvillighed, bør arbejde Sire Maa-
 " neder i Viborg; Tuge- og Manufactur- Hus;
 " Men Christen Giølbøe, Jacob Krøger og
 " Christen Brand bør som de, hvis Brøde er be-
 " funden mindst, hensesættes i Viborg Tugthus til
 " Arbejde To Maaneder; de paa enhver af forbe-
 " nævnte Personers Henbringelse gaaende Omkost-

ninger skal efter billig Regning, udredes af de-
 res Boe, ligesom de og alle for een, og een for
 alle betale til deres Hosbonde, i denne Sags for-
 voldte Omkostninger 16 Rigsdaler, alt at efter-
 kommes inden 15 dage efter denne Doms lovlige
 Forkyndelse, under Lovens Evang.

Hosbonden lurede heele Sommeren hen, og vi tænkte alle, Dommen var kun et Skrak-Pulver, som Hosbonden ei turde exequere; Men han vidste nok hvad han gjorde, thi aldrig saasnart var der vent indhøstet, og Rugsæden lagt, førend Herredsfogden og Amtmandens Fuldmægtig kom til Ramsing at fyldestgiøre Dommen. Fra Amtstuen var der givet Anviisning paa Vogne; at føre de 6 Mænd til Viborg Tugthus; men da de sagsskyldige fornåm, det skulde være Alvor, tilbød de, at vilde selv befordre sig til Tugthuset med egne Bæster. Du maa tro, det var et bedrøveligt Syn at see To og To at sættes sammen, og kiøres ud af Byen til Tugthuset, Vore Gaardmænd fik flere tilskuere end Præsten; Men hvad skal jeg sige! Det var billigt, de skulde lide efter deres Dom, og nu blev min Spændom opfyldt; Jens Ladefoged sad for ved Under-Officeren Holm, som skulde bringe ham til Slaveriet i Rensborg paa den fjerde Vogn.

Saamen! Det kan ei gaa værre end galt. Der blev skrevet til rentekammeret, at bønderne ei kiert sig efter amtmandens resolution. Saa kom der en ordre fra Det danske Kammer under 28. december 1772, at de skulle forfølges med lands lov og ret. Strax blev de stævnet til Salling - herredets ret. Bønderne fik opsettelse, men tilsidt faldt der den 9. martii i aar en besk dom saaledes:

Thi kjendes for ret,

at Jens Ladefoged som hovedmand for de modvillige af Bustrup bønder, og som den, der havde lokket de andre til den samme opsætsighed, han selv havde viist, saavel mod den kongelige hoverie-forordning, som især mod amtmandens resolutioner, bør sig til velfortjent straf og andre ligesindede til advarsel, arbejde et halvt aar i Rensborg Fæstningsarbejde. Jacob Bærentsen, Anders Thøgersen og Lars Larsen, der havde vist en noget mindre grad af modvillighed, bør arbejde fire maaneder i Viborg tugt- og manufacturhuus. Men Christen Giølbøe, Jacob Krøger og Christen Brand bør som de, hvis brøde er befundet mindst, hensesættes i Viborg Tugthus til arbejde i to maaneder, de paa enhver af forbenævnte personers henbringelse gaaende omkostninger skal efter billig regning udredes af deres boe, ligesom de og alle for een, og een for alle betale til deres hosbonde i denne sags forvoldte omkostninger 16 rigsdaler, alt at efterkommes inden 15 dage efter denne doms lovlige forkyndelse, under lovens tvang.

Hosbonden lurede heele sommeren hen, og vi tænkte alle, dommen kun var et skrækpulver, som hosbonden ei turde exequere. Men han vidste nok, hvad han gjorde, thi aldrig saa snart var der rent indhøstet, og rugsæden lagt, førend herredsfogden og amtmandens fuldmægtig kom til Ramsing at fyldestgiøre dommen. Fra amtstuen var der givet anviiisning paa vogne, at føre de seks mænd til Viborg tugthus, men da de sagsskyldige fornåm, det skulde være alvor, tilbød de, at vilde selv befordre sig til tugthuset med egne bæster. Du maae troe, det var et bedrøveligt syn at see to og to at sættes sammen og kiøres ud af byen til tugthuset. Vore gaardmænd fik flere tilskuere end præsten! Men hvad skal jeg sige. Det var billigt, de skulde lide efter deres dom, og nu blev min spændom opfyldt. Jens Ladefoged sad for ved underofficeren Holm, som skulde bringe ham til slaveriet i Rensborg paa den fjerde vogn.

Da de seks kom til tugthuset, blev de strax imodtaget, og hver sadt til sit arbejde. Een maatte karte, en anden spinde paa skot-rok, een tiæse uld, de andre grave steen op, samt forrette alt det arbejde, dem blev anvist. De beholdte deres egne klæder og lider ei videre stor nød, uden en ulidelig stank paa arbejdssalen, og dernæst den verdens skam at være tugthuusfange.

Men med Jens Ladefoged gik det langt anderledes. Det er ingen løgn: Mod gaaer gierne for fald. Da han af underofficeren blev overleveret til justits-skersanten i Rendsborg fæstning, som nok maa være en ubarmhjertig knægt, sagde Jens Ladefoged til ham: "Gode herre, jeg skylder hverken Kongen eller hosbonden noget". Men justits-skersanten svarede studs: "Af din dom, canallie, kan man nok see, hvad karl du er." Derpaa giende han Jens ind i et skident slavehuus, hvor han meget ubarmhjertig befalede ham straks at trække af sine klæder. Dem tog justits-skersanten til sig, og slengte derimod en liderlig slem slavekiol til ham, som krob ald sældfuld af graabidere. Denne maatte den arme Jens trække paa. Herpaa blev der lagt en stor jernskinne eller boyle om hans liv, som en slave-lenke var smedet fast til med den eene ende, men med den anden ende blev den sat om hans højre fod. Hans penge og hans kniv blev taget fra ham. Jens græd, men nu var det for sildig, han maa nu daglig trække skubkarren paa volden og i fæstningen, forrette meget strengt arbejde, faae en ussel slaveføde, lidet mad, men mange hug, og maae dertil om natten ligge paa den bare briks.

Dette er udfaldet af Bustrups opsætsige bønders historie. Du kan fortælle dine bymænd, hvad der skeedt er, paa det hver maae see sig i speil, frygte Gud, ære Kongen og være deres hosbond horig og lydig.

Det var en besk dom set med vor tids øjne, og den virker endnu mere uretfærdig når man allerede i 1787, altså kun 15 år senere, får de nye "Landboreformer" (se side 26), f.eks. reformen om bestemt hoveri. Måske er netop en sag som denne bevis for nødvendigheden af nye love, idet bondens sociale status lå langt under det menneskelige.

Da de 6 kom til Tugthuset, blev de strax imodtaget, og hver sadt til sit Arbeide. Een maatte karte, een anden spinde paa Skot-Rok, een tiæse Uld, de andre grave Steen op, samt forrette alt det Arbeide dem blev anvist. De beholdte dog deres egne Klæder, og lider ei videre stor Nød, uden en ulidelig Stank paa Arbeits-Salen, og dernæst den Verdens Skam, at være Tugthuus-Fange. Men med Jens Ladefoged gik det langt anderledes; Det er dog ingen Legn: Mod gaaer gierne for Sald. Da han af Under-Officeren blev overleveret til Justits-Skersanten i Rensborg Fæstning, som nok maae være en Ubarmhjertig grov Knægt, sagde Jens Ladefoged til ham: gode Herre, jeg skylder hverken Kongen eller Hosbonden noget! Men Justits-Skersanten svarede studs: Af din Dom, Carnallie! kan man nok see, hvad Karl Du er. Derpaa giende han Jens ind i et skident Slave-Huus, hvor han meget ubarmhjertig befalede ham strax at trække af sine Klæder. Dem tog Justits-Skersanten til sig, og slengte derimod een liderlig slem Slave-Kiol til ham, som krob ald sældfuld

af Graabidere; denne maatte den arme Jens trække paa. Herpaa blev der lagt een stor Jern-Skinne eller Boyle om hans Liv, som en Slave-Lenke var smedet fast til, med den eene Ende, men med den anden Ende blev den sat om hans højre Fod. Hans Penge og hans Kniv blev taget fra ham. Jens græd, men nu var det for sildig, han maae nu daglig trække Skubkarren paa Volden og i Fæstningen, forrette meget strengt Arbeide, faae en ussel Slave-Føde, lidet Mad, men mange Hug, og maae dertil om Natten ligge paa den blotte Brix. Dette er Udfaldet af Bustrups opsætsige Bønders Historie. Du kan fortælle Dine Bymænd hvad her skeedt er, paa det hver maae see sig i Speil, frygte Gud, ære Kongen, og være deres Høsbonde horig og lydig.

Konning d. 13 December

1772

Viborg.

Lands-Tingene for Aar 1773, holdes paa følgende Dage.

Januari	— — — den 27.	Juli	— — — den 14.
Februari	— — — 24.	Augusti	— — — 11.
Marts	— — — 24.	September	— — — 22.
April	— — — 14.	Oktober	— — — 20.
Mai	— — — 5.	November	— — — 17.
Juni	— — — 9.	December	— — — 15.

Erskrift ofuer Wiiborig stift

Haffuer tvende Marcher, Nørre-
marchen og Nørremarchen,

Rødunge Heridt Weyby sogn oc Bye:

Haffuer tvende Marcher, Nørre-
marchen og Nørremarchen

Samme Marcher Saaes 4de Aar,

Oc huiller Saa Igien 4de Aar,

Saaes første Aar med byg Andet og 3^{die} Aar
med rug, fierde Aar med ar,

Oc er begyndelsen Giort udi Sønder,

Marchen, som strecher sig en deel,

med Nørre sogn, Nørre og Nørre sogn,

Proportionalen Sønder og Nørre sogn indholder 20 skifteer.

Ovennævnte kommentarer stammer fra Matriklen af 1687, som dannede grundlag for skatteudskrivning langt op imod vor tid. Prøv om du kan læse originalteksten.

Erskrift ofuer Wiiborig stift

Skifue Huus Amrt

Rødunge Heridt Weyby sogn oc Bye

Haffuer tvende Marcher Navnlig

Sønder marchen og Nørremarchen

Samme Marcher Saaes 4de Aar,

Oc huiller Saa Igien I 4de Aar,

Saaes første Aar med byg Andet og 3^{die} Aar

med rug, fierde Aar med ar, (havre)

Oc er begyndelsen Giort udi Sønder,

Marchen, som strecher sig en deel,

Sønder og Nør og Indholder 20 skifteer.

Skatteberegningsgrundlag for Vejby anno 1687.

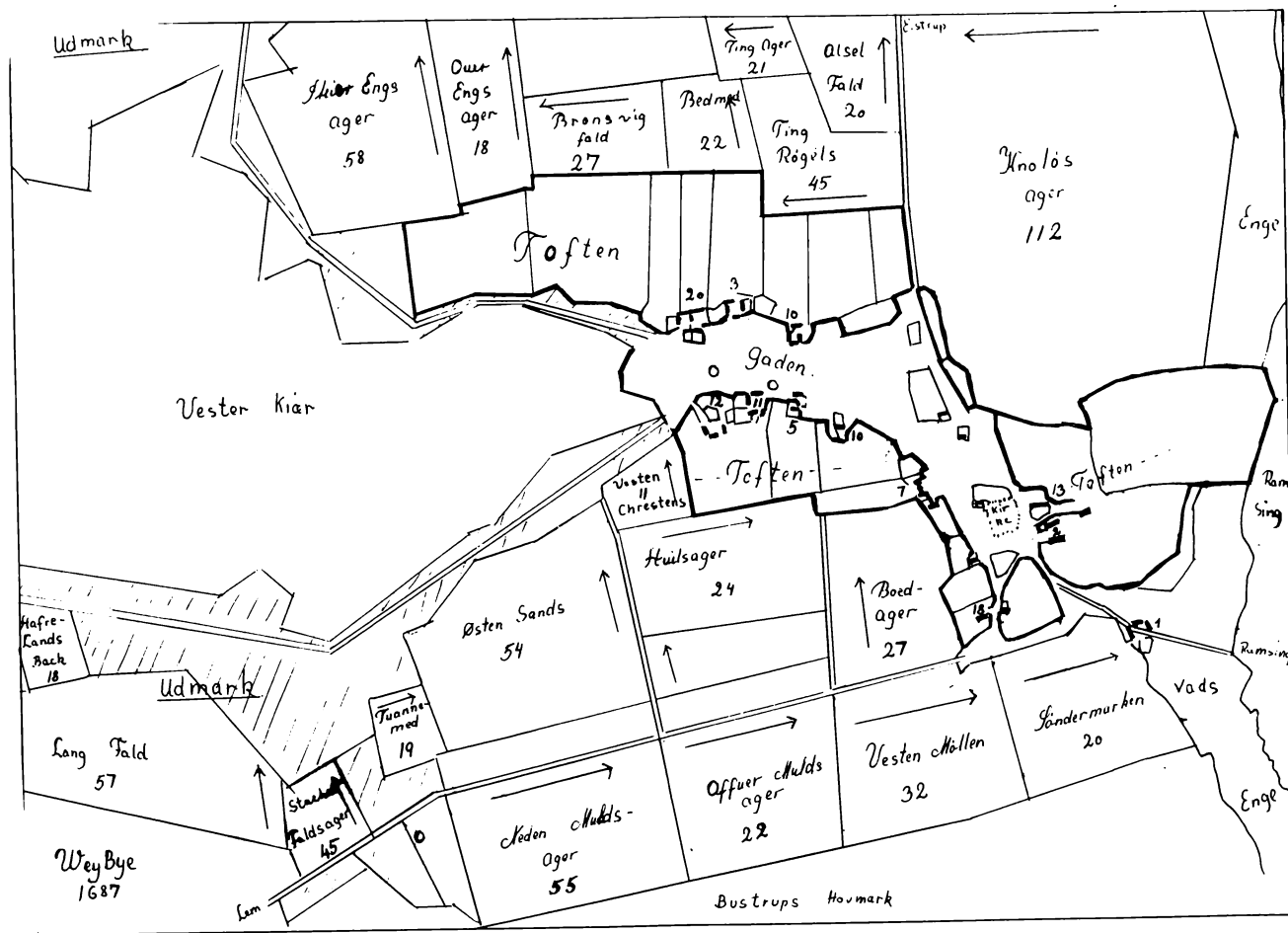
Bønderns navn.	Brug og hvile	Cnd jord kvadratalen	Hedejord	Hartkornsberegn.			
				td	sk	fj	al
Peder Federsen	238038	66356	7950	3	4	3	1
Sverd Larsen	401199	67993	22190	6	7	1	
Niels Federsen	579320	155424	11161	6	6		1
Chresten Knudsen	400632	84688	9528	5	2	2	1
Jens Larsen	298264	75493	2561	5	3	2	2
Bertel Pedersen	495839	71698	19903	6	4	2	1
Niels Madsen	338280	163024	17262	4	1	2	
Peder Jørgensen (øde)	71739	38562	13437	2	1		
Peder Federsen Wester	215754	48435	16858	3	2		1
Jens Jensen	467600	92045	20003	6	6	1	1
Søfren Søfrensen	203196	65632	13087	2	5		1
Chresten Chrestensen	256003	53815	7350	3	6	2	1
Chresten Jensen	144820	31809	4050	2	3		2
Lars Jensen(øde)	24937	65349	9648	3	5	3	
Anders Chrestensen	98711	28671	7759	2	1		
Poul Søfrensen	70753	12308	4700		6	3	
Feder Bloch	558265	103513	16147	8	4		1
Husmænd:							
Mogens Chrestensen	2650	2650					1
Magnus Chrestensen	3776	3776					1 1
Kirster Lauridsdatter	2607	2607					1
Jacob Madsen	1863	1863					2
Søfren Pedersen Husmand	5995	5995					2 1
Chresten Svinningens	4280	4280				1	2
Marten Jensen	4752	4752					2
Chresten Svinningens	11139	11139				1	2
Jep Chrestensen							
	4863350	1509249	290965	76			1

Ovennævnte hartkornsansættelser udregnedes i de såkaldte modelbøger, hvor man beregnede skatten i forhold til bonitet, areal, hvilepriode, fiskemuligheder, græsningsmuligheder, træforsyning m.m. med andre ord en meget retfærdigt beregningsgrundlag udtrykt i følgende enheder:

tønne	skæp	fjerdingkar	album	penning
	= $\frac{1}{8}$ tønne	= $\frac{1}{4}$ skæp	= $\frac{1}{3}$ fjerding.	= $\frac{1}{4}$ album

Ud fra landets samlede hartkornsansættelse kunne rentekammeret bare bestemme prisen på 1 td. hartkorn, og de vidste hvor stor indtægten blev. Prøv at udregne de enkelte bønderns skat, sæt f.eks. pr. tønne til 2 mark (1 mark = 16 skilling -- 1 skilling = 12 penninge)

Det er dog ikke kun jordfordeling og hartkornskat, man kan hente fra Matriklen, men også de efterfølgende oplysninger.

Samtlige marker i en landsby havde før i tiden navne, det havde Vejby også. De på kortet anførte navne er fra 1687.

Skriv her forskellige navne hentet fra Søndermarken:

1. _____	5. _____
2. _____	6. _____
3. _____	7. _____
4. _____	8. _____

Skriv ligeledes navnene på marker fra Nørremarken:

1. _____	5. _____
2. _____	6. _____
3. _____	7. _____
4. _____	8. _____

På kortet er foruden marknavne også anført agerretningen samt hvor mange agre hver mark(fald) består af.

Fælles Lejningen				Jern: 1: 2: 3: 4: 5: 6:					
Peder Justens Block No. 1	Søndermark	Middelmodig	17: 8: 9: 10: ager						
	Østerr. Løffning	Lump Jord	Øbu	32					
	Mulds jord	Mulds jord	Øbu	35 1/2					
	Mulds jord	Mulds	Lump	81	273374				
	Løsn. og og Løst Jord		Øbu	84					
	Gulds = 350		Øbu	90	7425 =				
	Agar	Dilo	Lump	141					
			Øbu	98					
			Øbu	78					
			Lump	225	19800				
29958									

Ud fra Matriklen kan man hente sig en del oplysninger om hver enkelt bonde landet over i 1687. Et eksempel er følgende:

Bonde Peder Justens Block var fæster under proprietær Poul Klingenberg til Bustrup. Hans gård er blandt de største i Vejby med et samlet areal på 677925 kvadratalen eller ca. 48 tønder land, hvoraf de 40 tdr. l. er "Middelmodig Jord af mere Sand end Muld". De resterende 8 tdr.l. er "Ond Udmarksjord af Røed Sand og Grus" eller udyrket hede. Han har ikke mindre end 117 agre at holde styr på med 53 agre i Søndermarken og 64 i Nørremarken. Den største ager er på 4 tdr.l og mindste på 884 m² med en bredde og længde på henholdsvis 3,8 m og 233 m.

Ud fra disse og foregående oplysninger kan du gøre følgende beregninger:

Hvor mange tdr. land der huiler (ligger i brak): _____

Hvor mange tdr. land der besåes : _____

Hvor mange tdr, korn han høster: _____

På middelmodig jord skal man sikkert ikke regne med mere end 3 fold, hvilket vil sige, efter den tids betragtninger, et udbytte på 2 tdr. korn pr. tdr. land.

Driftform: Når bondens jord således var opdelt i mange agre spredt ud over hele sognet, skulle driften tilrettelægges meget grundigt. Dette gjorde "oldermanden" i samråd med byens bønder ("granderne"), ved periodiske stævner. Her kunne arbejdet tilrettelægges, så de ikke kom på tværs af hinanden, her kunne de af de ældre få at vide, hvor deres agre var, hvis de skulle have glemt det, desuden var det også her, man skulle bøde for eventuelle forseelser. Bøden var ofte øl eller snaps, som man skulle betale f.eks. for at have glemt at lukke byledet, have revet sine gærder ned for tidligt eller anden indberetning fra "markmanden" (byens opsynsmand).

Fællesdriften fortaber sig langt ud i middelalderen, og blev først afløst af den nuværende driftform i 1787.

Lad os se lidt nærmere på "Bedmed Fald" på senere kort kaldet "Bramshøj Knude", som er beliggende i Nørremarken.

<p><i>Bedmed Fald: løber i sønder og Nør. M. fra Wester side, Indh: 22 Ager</i></p>	<p><i>ond havre: jord af grus og sand.</i></p>	<p><i>d. = 12 Ager W: br. - 15 Ø: br. - 15½ - l. - 270</i></p>	<p><i>4/1/1</i></p>
---	--	--	---------------------

Bedmed Fald
løber i sønder
og Nør. M (målt)
fra Wester
side ,Indh: 22 Ager

Ond havrejord
jord af grus
og sand

d. = 12 ager
W: br. - 15 (alen)
Ø: br. - 15½
- l. - 270

Bedmed Falds fulde størrelse var ca.(280 x270)kvadratalen.

NB. Prøv om du selv kan regne markstørrelsen ud i nutidige mål.

Således var ejerforholdet:

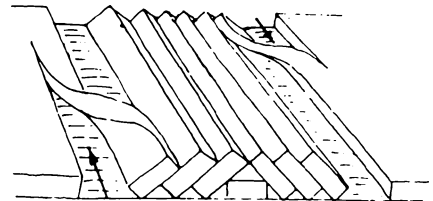
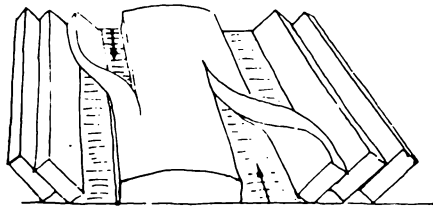
Ejere	Ager nr.	Ejere	Ager nr.
Peder Block	12 og 18	Erik Jensen	8 - 17 - 21
Søfren Pedersøn	7 - 13	Søfren Sørensen	22
Suenning Lassen	11 - 15	Peder Pedersøn	13
Poul Søfrensøn	3	Chresten Knudsen	5 - 4 - 9
Bertel Pedersen	10 - 19	Jens Lauritsen	20
Chresten Chrestensen	6 - 16	Ager nr. 1 - 2 - 14	er ikke anført.

Som du sikkert allerede har iagttaget, er fordelingen temmelig forvirrende. Har en bonde flere agre i samme fald, er disse spredt ud over hele faldet.

Dyrkningsteknik:

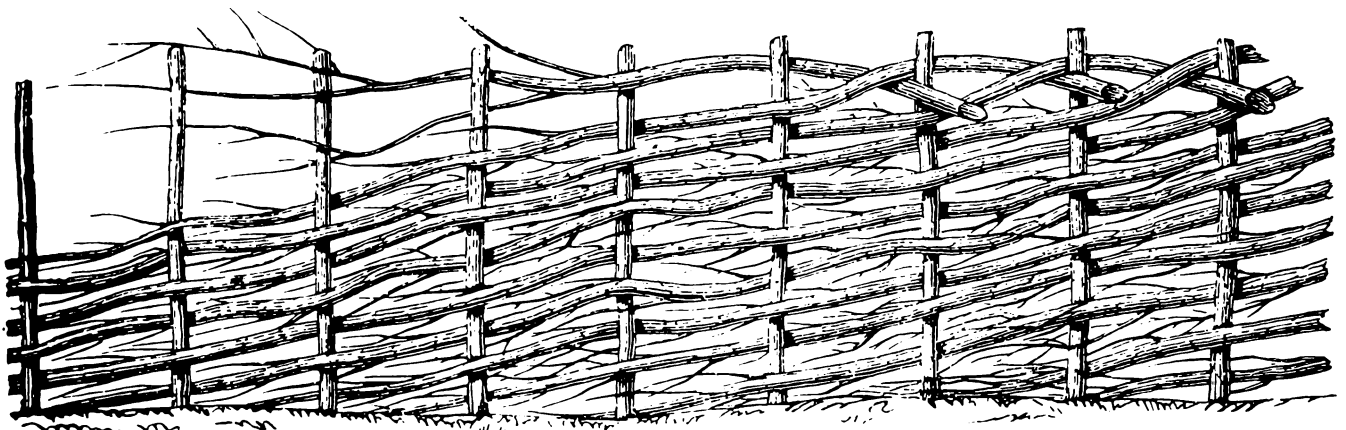
Et var at holde rede på agrene, noget andet var at gøde dem. Lå ageren f. eks. 2 km. fra byen, og dens størrelse var omkring 1 tdr. land, måtte han, for at gøde den tilstrækkeligt, køre ikke mindre end 120 læs møg ud, d.v.s. at han alene for denne mark måtte køre omkring 450 km. Af denne grund blev kun de marker, der var nærmest byen dyrket tilfredsstillende, og det andet jord vedblev at være "End Udmarksjord".

Når man pløjede agrene, pløjede man dem ind mod midten, som tegningen viser. Derved blev ageren efterhånden hvælvet og fik udseende af en tagplade i kæmpeformat. Ved at pløje således, fik regnen lettere adgang til planternes rødder. Herefter behandlede man jorden med en træharve. Håndsåede derefter ageren med sædekorn, som var korn man med møje og besvær havde forsøgt at holde fri for mus og fugt

Til slut indhegnede man de dyrkede arealer og ventede spændt på høstens resultater, der kun sjældent oversteg de 4 fold. Når høsten var tilendebragt, fjernede man gærderne, så byens kreaturer kunne nyde godt af den megen ukrudt og græs, der var mellem stubbene, man sagde at "man opgav a ævred", eller som man sagde i Vejby at "slår køerne verreløs".

Hvor mange fold regner en landmand med i dag? _____ fold

Fællesskabet havde nogle fordele, men mange ulemper, så mange at nogle af landets førende rådgivere bl.a. greverne Bernstorff og Reventlow, fik kongen til at udarbejde nogle love (forordninger), der dannede grundlaget for det velfærdssamfund, vi har i dag.

Si Christian den Syvende, af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, de Benders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn,

Ditmersten og Oldenborg, gjøre alle vitterligt: At, som Agerdyrkingen, næst den Allerhøiestes Betsignelse, er Grundstøtten for Vort Riges Danmarks Velstand; saa have Vi, ligesom forhen Vores Høifsalige Hr. Fader, siden Vores Regjerings Begyndelse segt, at sette Vore kiere og troe Underfaatter i Stand til, med Iver og Virksomhed, enhver i sin Areds, at kunne bidrage til Agerbrugers for dem selv og Staten nyttige Forbedring. Vi have derfor først opmuntret til og siden befaleet Kalkedskabets Ophævelse, som det første og væsentligste Skridt til Landvæsenets og Agerdyrkingens dermed forbundne Forbedring, ligesom Vi ogsaa end videre have været betænkt paa at lette denne nyttige Sags Fremgang, og at bortrydde de Hindringer, hvorved samme tilførn for en stor Deel er bleven standset eller gjort væisselig. I dette Siemeed have Vi nu fremdeles nøie ladet igiennemgaae alle derom forhen udgangne Anordninger, hvis Indhold, for saavidt Vi allernaadigst have fundet tienligt og passende at lade samme fremdeles gielde og efterleves, nu i Følge Vores Befaling, til Bequemhed og Lettelse for Vore kiere og troe Underfaatter og Betiente, udi een Forordning er bleven samlet. Og efterat derved tillige er bleven taget i Overveielse hvis videre til denne for Vort Rige høiftnyttige Sags Fremme kunde være at tilføie og anordne; saa have Vi nu allernaadigst fundet for godt, herved aldeles at ophøre alle herom tilførn udgangne Forordninger, saasom de af Datis 22 Decbr. 1720, 29 Decbr. 1758, 28 Decbr. 1759, 8 Martii 1760, 15 May 1761, 28 Julii 1769, 14 Septbr. 1770 og 13 May 1776, samt derimod ved denne Vores Forordning i Almindelighed at anordne og befale, som følger:

¶ 2

§. 1.

Ovenstående side er fra 1781, og er en forordning, der skulle fremme udskiftningen, d.v.s. en opløsning af det besværlige markfællesskab samt udflytning af nogle af byens gårde.

Understreg Kong Kristian d. 7.és syn på agerdyrkingens betydning for landets velstand.

Et var at lave en lov, der skulle opløse markfællesskabet, noget andet var at overtale bønderne, der for det meste var analfabeter, ikke mindst de bønder hvis gårde skulle flyttes ud. Hertil kom så det enorme arbejde, der bestod i en retfærdig fordeling af bymarken.

På kortet herover

Kortet herover er det ældste kort over Vejby. Det er udarbejdet i 1786 efter at jordfordelingen havde fundet sted. Originalkortet findes i København på Matrikeldirektoratet, og er håndkoloreret. Romertallene angiver gårdenes marktilliggende. I toften kan du aflæse navnet på gårdens ejer eller fæster.

Nordre Heede og Stads Heeden er det, man i dag kalder Vejby Udmark, Søndre Heede og Lang Fald er Betryk.

NB. Prøv at farvelægge kortet. Hertil skal du bruge nogle farveblyanter, der ikke dækker kortets signaturer. Med hensyn til farvevalg kan et kort udarbejdet af Geodæisk Institut give dig nogle retningslinier. Du kan også vælge at give hver gård med jordtilliggende en bestemt farve.

Da kortet er formindsket så meget, vil det sikkert for mange være vanskeligt at læse navnene, hvorfor følgende ejerliste måske kan være dig til hjælp:

Gård nr.	Dyrkere	Ejere
I	Niels Hansen	Bustrup
II	Niels Ottesen	
III	Niels Kruger	
IV	Terkel	
V	Jens Vester	
6	Udflyttet hus	
7	Niels Ottesens lod	
8	Lang Fald	Hostrup
IX	Jens Eriksen	
X	Chr. Vinter	
XI	Niels Præst	
XII	Giert	
XIII	Annexgård til Lem	
14	Tran Marks Huus	Selvejere
15	Østen Eriksen	
16	Poul Huus	
XVII	Chr Væver	
XVIII	Jens Degn	Peder Sinding
XIX	Søren Eriks	
XX	Niels Henriks	

COPENHAGEN
WEIBYE
 SAINTELLIUM
 THORAV V. P. A.
 T. 1885

286-08
 Skala: 1:20.000

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII XIII XIV XV XVI XVII XVIII XIX XX XXI XXII XXIII XXIV XXV XXVI XXVII XXVIII XXIX XXX	I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII XIII XIV XV XVI XVII XVIII XIX XX XXI XXII XXIII XXIV XXV XXVI XXVII XXVIII XXIX XXX
---	---

KARTEN TEGNINGENS UDTYDNING

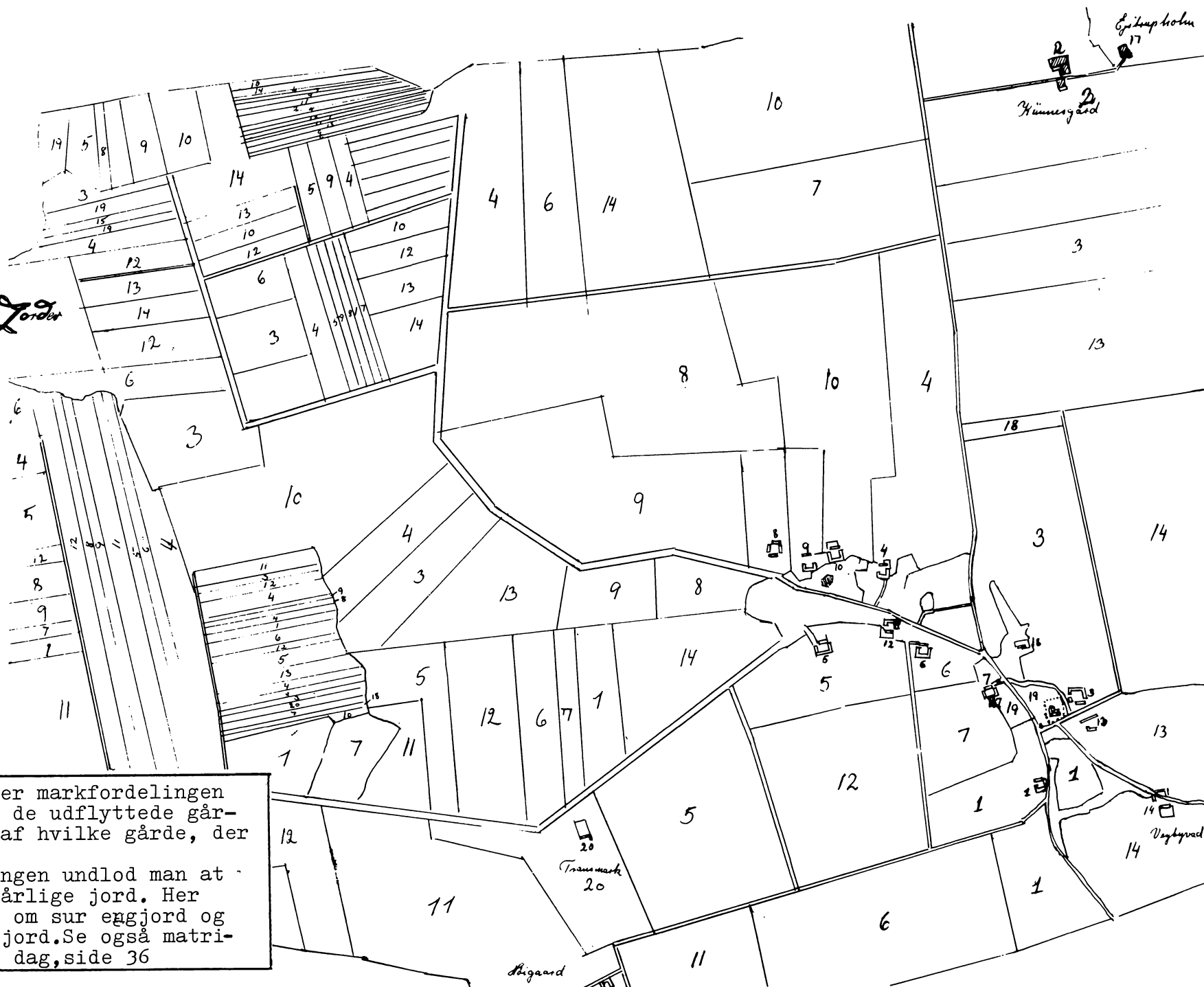
1. Agrens. 2. Heede. 3. Heede. 4. Heede. 5. Gæde. 6. Gæde. 7. Gæde. 8. Gæde. 9. Gæde. 10. Gæde. 11. Gæde. 12. Gæde. 13. Gæde. 14. Gæde. 15. Gæde. 16. Gæde. 17. Gæde. 18. Gæde. 19. Gæde. 20. Gæde. 21. Gæde. 22. Gæde. 23. Gæde. 24. Gæde. 25. Gæde. 26. Gæde. 27. Gæde. 28. Gæde. 29. Gæde. 30. Gæde. 31. Gæde. 32. Gæde. 33. Gæde. 34. Gæde. 35. Gæde. 36. Gæde. 37. Gæde. 38. Gæde. 39. Gæde. 40. Gæde. 41. Gæde. 42. Gæde. 43. Gæde. 44. Gæde. 45. Gæde. 46. Gæde. 47. Gæde. 48. Gæde. 49. Gæde. 50. Gæde.	1. Agrens. 2. Heede. 3. Heede. 4. Heede. 5. Gæde. 6. Gæde. 7. Gæde. 8. Gæde. 9. Gæde. 10. Gæde. 11. Gæde. 12. Gæde. 13. Gæde. 14. Gæde. 15. Gæde. 16. Gæde. 17. Gæde. 18. Gæde. 19. Gæde. 20. Gæde. 21. Gæde. 22. Gæde. 23. Gæde. 24. Gæde. 25. Gæde. 26. Gæde. 27. Gæde. 28. Gæde. 29. Gæde. 30. Gæde. 31. Gæde. 32. Gæde. 33. Gæde. 34. Gæde. 35. Gæde. 36. Gæde. 37. Gæde. 38. Gæde. 39. Gæde. 40. Gæde. 41. Gæde. 42. Gæde. 43. Gæde. 44. Gæde. 45. Gæde. 46. Gæde. 47. Gæde. 48. Gæde. 49. Gæde. 50. Gæde.
--	--

Udgivet af Weibye Kommune den 1. Decbr. 1885.
 Forfatteren har forbeholdt sig alle
 Retten til at udgive og sælge
 alle de af ham udgivne og trykte
 Arbejder, som han har forbeholdt sig.
 København 1885.

1. Agrens. 2. Heede. 3. Heede. 4. Heede. 5. Gæde. 6. Gæde. 7. Gæde. 8. Gæde. 9. Gæde. 10. Gæde. 11. Gæde. 12. Gæde. 13. Gæde. 14. Gæde. 15. Gæde. 16. Gæde. 17. Gæde. 18. Gæde. 19. Gæde. 20. Gæde. 21. Gæde. 22. Gæde. 23. Gæde. 24. Gæde. 25. Gæde. 26. Gæde. 27. Gæde. 28. Gæde. 29. Gæde. 30. Gæde. 31. Gæde. 32. Gæde. 33. Gæde. 34. Gæde. 35. Gæde. 36. Gæde. 37. Gæde. 38. Gæde. 39. Gæde. 40. Gæde. 41. Gæde. 42. Gæde. 43. Gæde. 44. Gæde. 45. Gæde. 46. Gæde. 47. Gæde. 48. Gæde. 49. Gæde. 50. Gæde.	1. Agrens. 2. Heede. 3. Heede. 4. Heede. 5. Gæde. 6. Gæde. 7. Gæde. 8. Gæde. 9. Gæde. 10. Gæde. 11. Gæde. 12. Gæde. 13. Gæde. 14. Gæde. 15. Gæde. 16. Gæde. 17. Gæde. 18. Gæde. 19. Gæde. 20. Gæde. 21. Gæde. 22. Gæde. 23. Gæde. 24. Gæde. 25. Gæde. 26. Gæde. 27. Gæde. 28. Gæde. 29. Gæde. 30. Gæde. 31. Gæde. 32. Gæde. 33. Gæde. 34. Gæde. 35. Gæde. 36. Gæde. 37. Gæde. 38. Gæde. 39. Gæde. 40. Gæde. 41. Gæde. 42. Gæde. 43. Gæde. 44. Gæde. 45. Gæde. 46. Gæde. 47. Gæde. 48. Gæde. 49. Gæde. 50. Gæde.
--	--

Veibyegns Løder
1815

Dette kort viser markfordelingen i 1815. Bemærk de udflyttede gårde og find ud af hvilke gårde, der er flyttet ud.
Ved udskiftningen undlod man at udskifte den dårlige jord. Her drejer det sig om sur eggjord og dårlig udmarksjord. Se også matrikelkortet af i dag, side 36

Foruden udskiftningscirkulæret udarbejdede Rigsrådet mange andre love, som har gavnet landmandens vilkår betydeligt. I det efterfølgende skal nævnes nogle af de mest betydningsfulde.

Forordning
angående

**Retligheder og Pligter, som bør have Sted
imellem Jorddrotter og Fæste-Bønder i Danmark
ved Fæste-Gaarders Til- og Fratrædelse,
med videre.**

—————

Christiansborg den 8de Junii 1787.

—————

København,
trykt hos Directeur P. M. Høpfner, Hans Kongelige Majestæts
og Universitetets første Bogtrykker.

Forfæst
for

**de Mand, som af Retten udmeldes til at holde Egn-
og Lærons-Forretning over en Bønde Gaards Byg-
ninger, Befæstning og Inventarium ved sammes Over-
levering til en nye Fæst, saabensom ved Fæsterens
Fratrædelse eller Dødsfald.**

1. Naar en Gaard ved Egn overleveres til en nye Fæst, skal
  - a) alle dens Bygninger, hver for sig paa det nærmeste beskrives og derunder tydelig anføres, hvor mange Fag enhver Bygning indeholder, samt af hvad Slags Bygnings-Materialier den bestaar.
  - b) Saa skal og den Tilstand, som enhver Deel af Bygningerne befindes at være i, hvad enten samme er god, maadelig eller slet, udsærlig og Enkeltvis anføres og
  - c) Ved enhver Mangel eller Brækkedighed anføres, hvor meget sammes Istandstættelse, med Arbejds-Løn og Materialier vilde koste; Men over de Dele af Bygningerne, som ere i god og forsvaerlig Stand, gøres ingen Læron.
2. Naar Egn- og Lærons-Forretning bliver foretaget over en saadan Gaard, ved Fæsterens Fratrædelse eller Dødsfald, skal den ved hans Tiltrædelse holdte Forretning fremlægges, og de af Retten udmeldte Mand derefter besigtige alle Gaardens Bygninger og saumnlige enhver Deel deraf med den Beskrivelse, som i den første Forretning findes at være gjort derover ved Medtægtelsen, samt paa det omhyggeligste iagttage den Forskiel, der maatte befindes, enten i Hensende til Forbedring eller Forringelse, i den sidste Fæsters Tid, som da i Forretningen nye bliver at antegne, tilligemed Læronen over hver enkelt Deel, som enten er forbedret eller forringet, paa det at man derefter, ved at sammenholde begge Forretninger, med Nødsed kan udfinde, hvor meget den fratrædende Fæste-Bønde enten bør tilføje, eller fremmer til gode hos Jorddroten; Men de Dele af Bygningerne, som findes at være holdte i samme Stand, som den første Forretning viser at de

X

Skifteforordning:

I 1787 kom den næste forordning, der omhandlede skiftet ved en bondes død. Denne skulle for eftertiden besørgeres af upartiske folk, som ikke kunne have nogen økonomisk fordel heraf.

Tidligere mødte herremænd og ridefoged op og foretog en grundig vurdering af den afdødes efterladenskaber, samt bygningernes tilstand. Hver enkelt ejendel blev sat i værdi, ofte vel lavt, hvorimod istandsættelsesgebyret blev sat vel højt. På denne måde blev det herremænd, der løb med den største gevinst. Det er ikke uden grund, man benævner skifte-retten som værende en af herremændens "herligheder".

Da denne sag blev forelagt Kristian d. 7. , skulle han have udtalt: "Det forekommer mig, at i en så vigtig sag, hvor det gælder landets vel, bør man ikke lade en eneste dag gå tabt. Kan man ikke lige så godt tage fat derpå i morgen som i overmorgen?"

Forordning

om

Stavnsbaandets Løsning

fra Godserne
for Bondestandens Mandkion
i Danmark.

Christiansborg Slot den 20de Junii 1788.

Forordning om ophævelse af stavnsbåndet:

På næste side vil du se forsiden af den forordning, der fjerner den sidste af herremændenes "herligheder".

Prøv om du kan finde ud af hvornår stavnsbåndet blev indført og i hvilken forbindelse?

Da denne forordning kom, takkede københavnernes Kong Kristian d. 7., ved at rejse Frihedsstøtten, idet de kunne se hvilke fremtidsperspektiver, der var i de nye love. Bonden selv var tavs og tvivlende.

Forordning,
hvorved
nærmere bestemmes de Tilfælde, i
hvilke Fæstebønder i Danmark kan af Husbon-
den imod Godtgjørelse fratages nogen Deel af deres
fæstede Gaardes Jorder, samt hvorvidt Fæstebøn-
derne ere forpligtede til at lade deres i Fæste
havende Gaarde udflotte.

Christiansborg Slot den 8de Junii 1787.

København,
trykt hos Directeur P. M. Høpffner, Hans Kongelige Majestæts
og Universitetets første Bogtrykker.

Placat,
hvorved den
under 24de Junii dette Aar bekendtgjorte
Indbydelse til Foreninger om bestemt Høverie igien-
tages, og adskilligt, saadanne Foreninger vedkom-
mende, nærmere fastsættes.

Christiansborg Slot den 23de December 1792.

København,
trykt hos Directeur P. M. Høpffner, Hans Kongelige Majestæts
og Universitetets første Bogtrykker.

Resultatet af de nye love kom til at vente på sig i næsten 50 år, idet Danmark blev tvungen ind i krigene mellem England og Frankrig. Dette medførte at englænderne bombede København 2 gange, og at vi måtte afstå Norge totalt i 1814. På denne måde mistede vi vore eneste kornaftagere, nemlig England og Norge, hvorfor landet går bankerot.

Først da samhandelen med England atter genoptages i 1828, bedres den danske økonomi, så flere og flere bliver i stand til at købe sin gård af herremanden.

Den 5 juni 1848 overdrager Fr. d. 7. Danmarks styre til folket med indførelse af "Grundloven". På grund af nogle uoverensstemmelser i grænselandet ved Grundlovens indførelse, bliver der krig mellem Danmark og Slesvig-Holsten.

Denne krig genoptages af den preussiske rigskansler Bismarck i 1864 af samme årsag, da han ønskede at afprøve sit nyeste krigsmateriel, inden han vendte front mod Napoleon d. 3.s Frankrig.

Resultatet af denne krig blev en afståelse af Slesvig-Holsten og Sønderjylland til lidt syd for Kolding. Vi mistede herved 2/5 af Danmarks jord samt 1/3 af landets befolkning.

Tabet af den jyske fod slog ganske vist mange ud, men blev samtidig en udfordring for mange. Således grundlagde vejingeniør Enrico Mylius Dalgas i 1866 "Det jyske Hedeselskab" med ordene: "Hvad uad tabes skal indad vindes".

Dette selskab gik i krig med de enorme hedearealer, der var i Danmark, og indvandt i løbet af 50 år, et areal, der var større end det tabte. Hertil kom en væsentlig forbedring af de eksisterende landbrugsarealer gennem mergling og dræning.

Omlægningen:

Det næste problem meldte sig i 1875, hvor Europa oversvømmedes med billigt korn fra de store prærier i U.S.A. Af den grund faldt vor korneksport med 90% til stor skade for landets økonomi.

Situationen rededes ved indførelse af "Andelsbevægelsen". I stedet for at sælge kornet gik man over til kvæg- og svineavl.

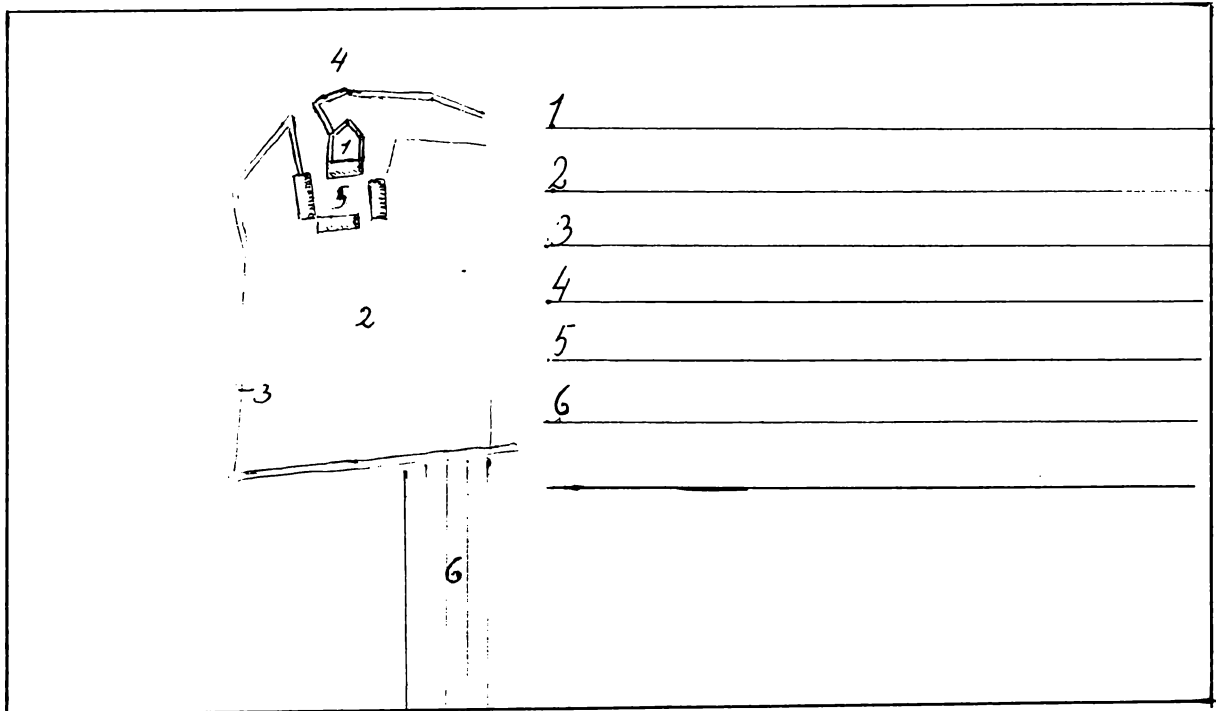
I 1882 opførte man det 1. mejeri, og inden år 1900 havde man bygget ikke mindre end 1000 mejerier fordelt over hele landet.

I 1897 lod man det første andelsslagteri opføre.

Som du ser, må vi i dag ikke glemme de mennesker, som har grundlagt det samfund, vi lever i. Takket være disse menneskers fantasi og sans for fremtidsperspektiver er vort samfund, det velfærdssamfund vi ser omkring os. Vore forfædres slidsomme tilværelse kan vi takke, og vi må erfare i den forbindelse, at intet er en selvfølge, heller ikke vor tilværelse.

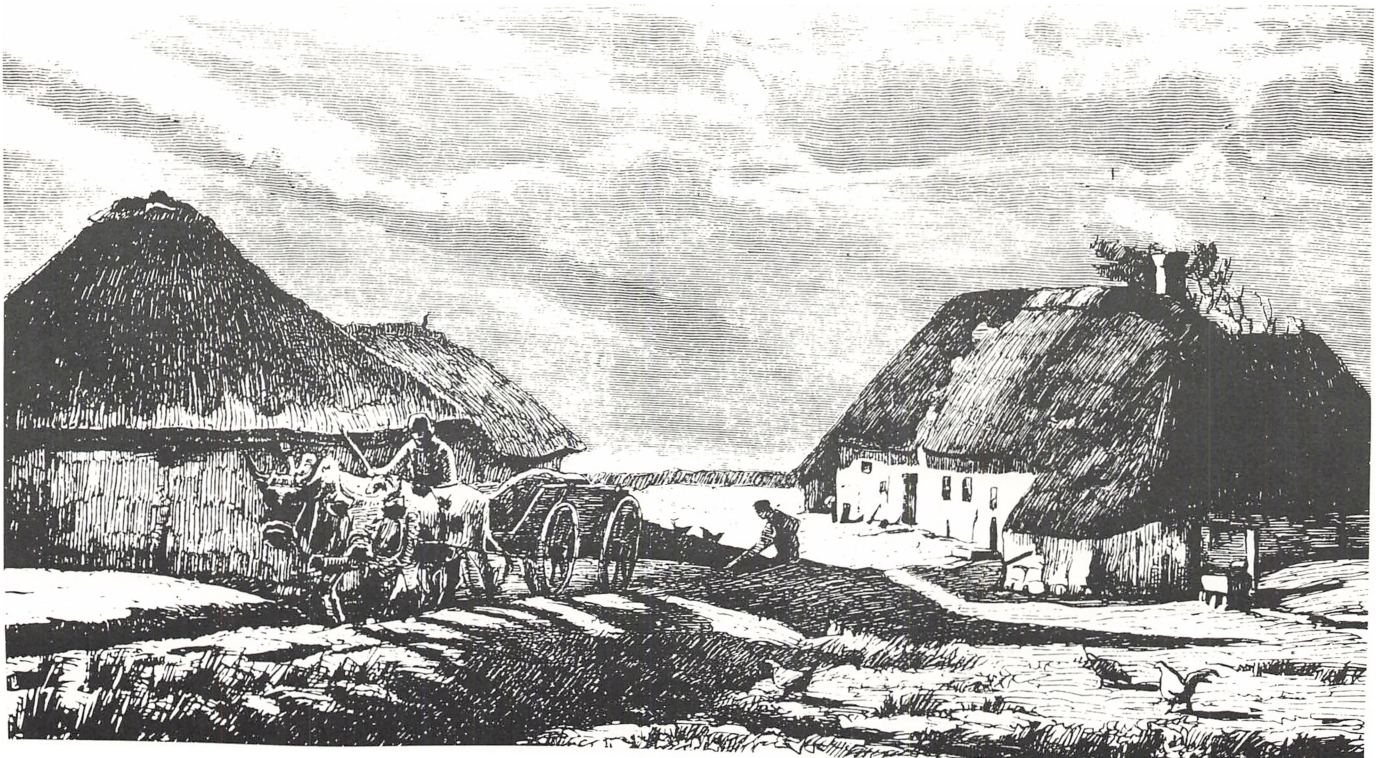

Hovbondens gård:

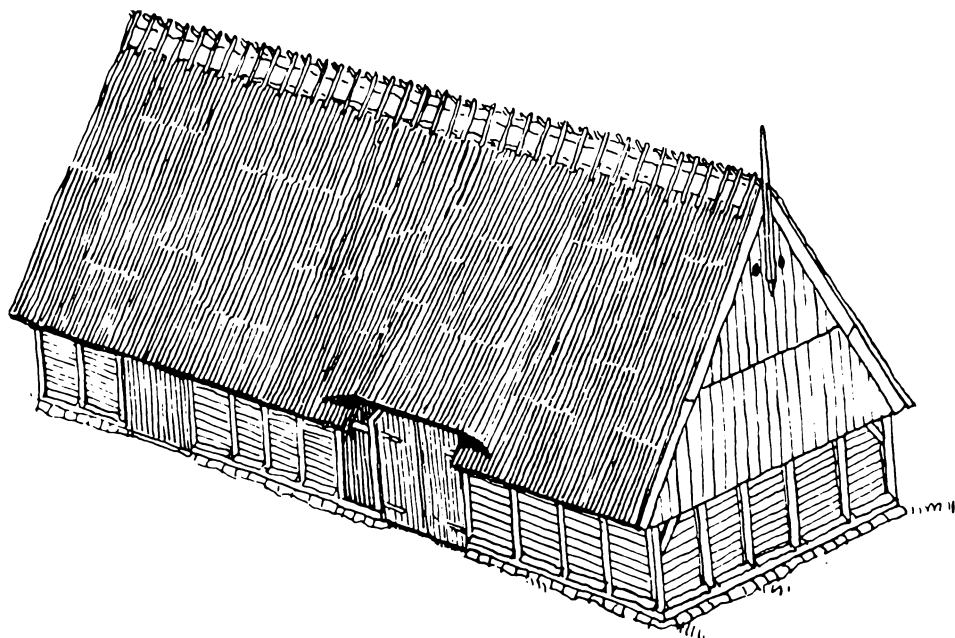

Gården herover er gård nr. XII tilhørende en bonde ved navn Giert. Prøv om du kan finde den på side . Find ud af hvad de enkelte tal står for.

Herunder ser du en typisk gård fra vore træfattige områder. Hvad angår studespandet, har dette heller ikke været usandsynligt. Beboerne har været nøjsomme, selvforsynende bønder, hvis krav til tilværelsen har været minimal.

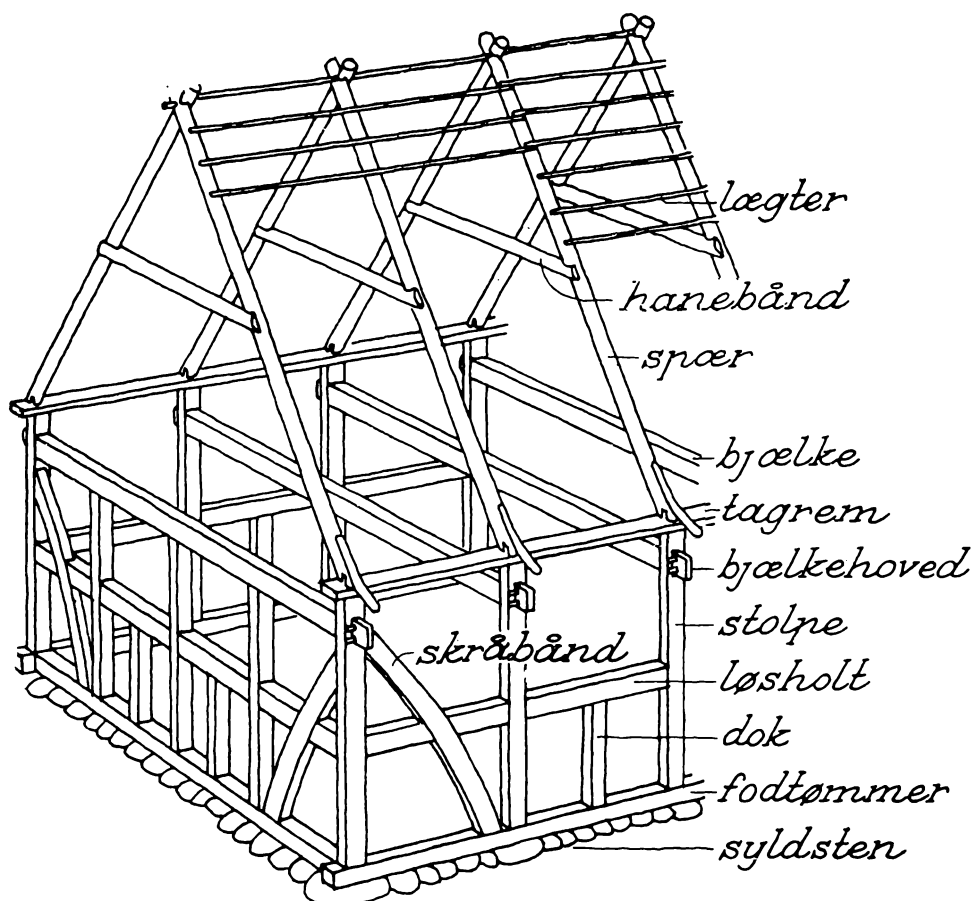

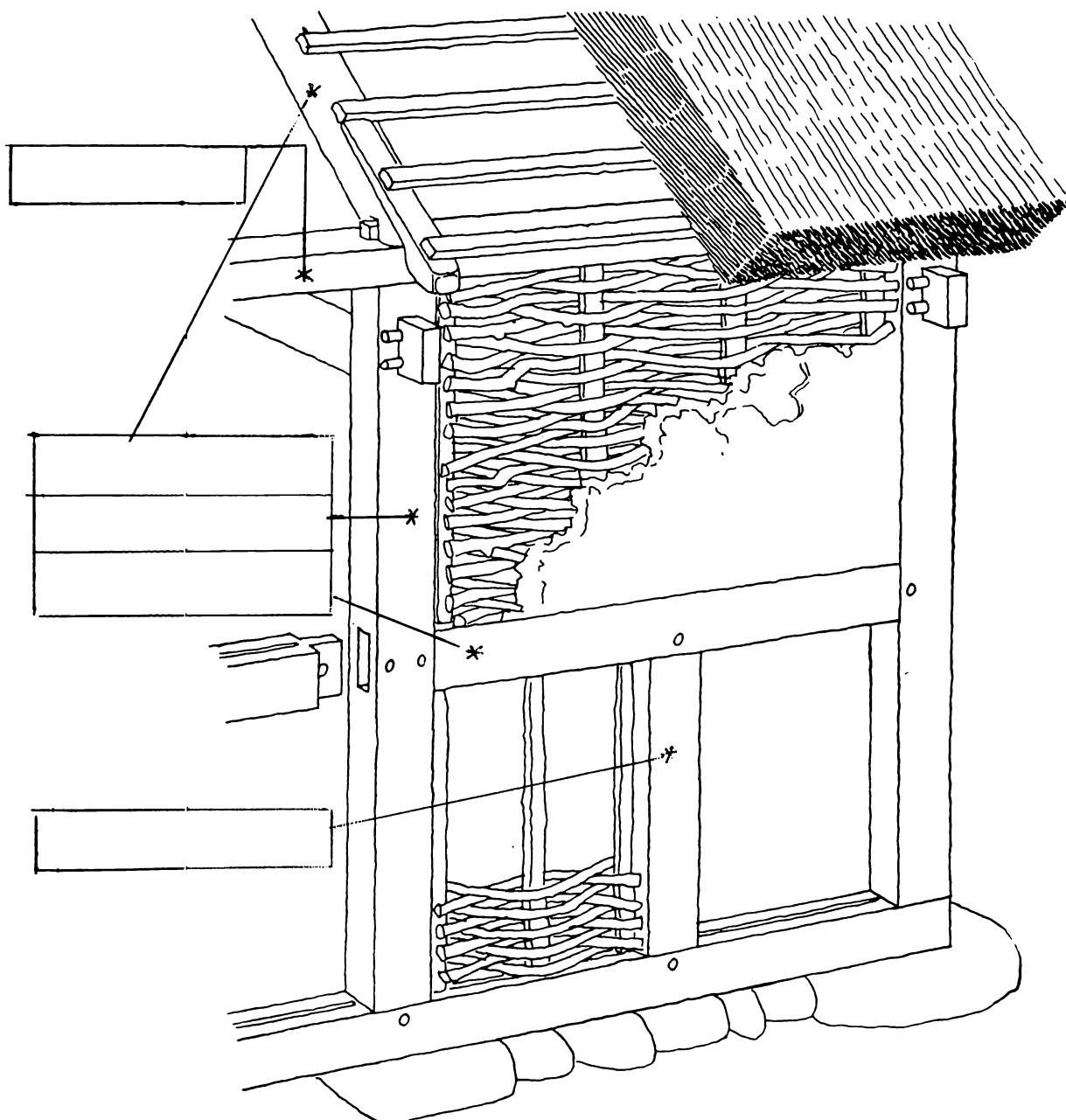

Ovenstående tegning viser et bulhus, der var middelalderens hyppigste konstruktionsform. Denne var opført af vandretliggende egeplanker, der var falset ind i lodrette stolper.

(Buller), der var falset ind i lodretstående stolper. Denne meget trækrevende konstruktionsform forbød kongen .Hvornår? _____ . Kongen skulle jo bruge egetømmer til udbygning af flåden. Skovens tilstand var katastrofal, idet man bl.a. brugte skoven som græsningsareal for svin og kreaturer.

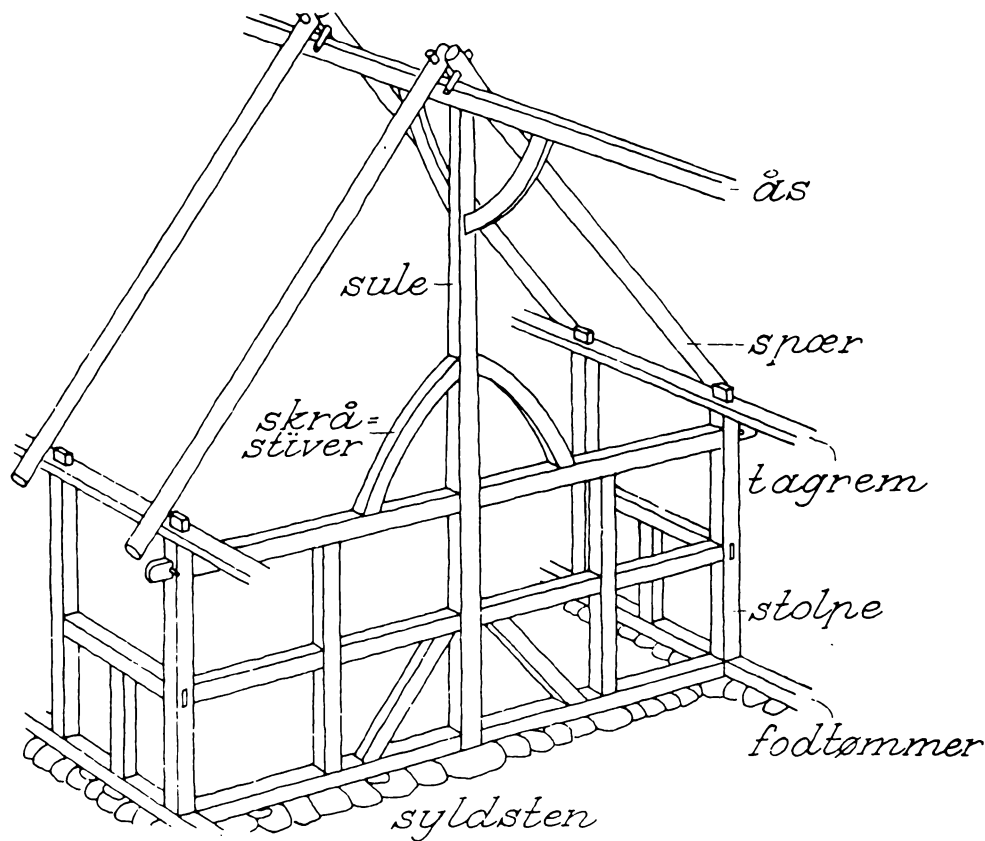
For at spare på tømmeret, gik man over til bindingsværkskonstruktionen som ses herunder.

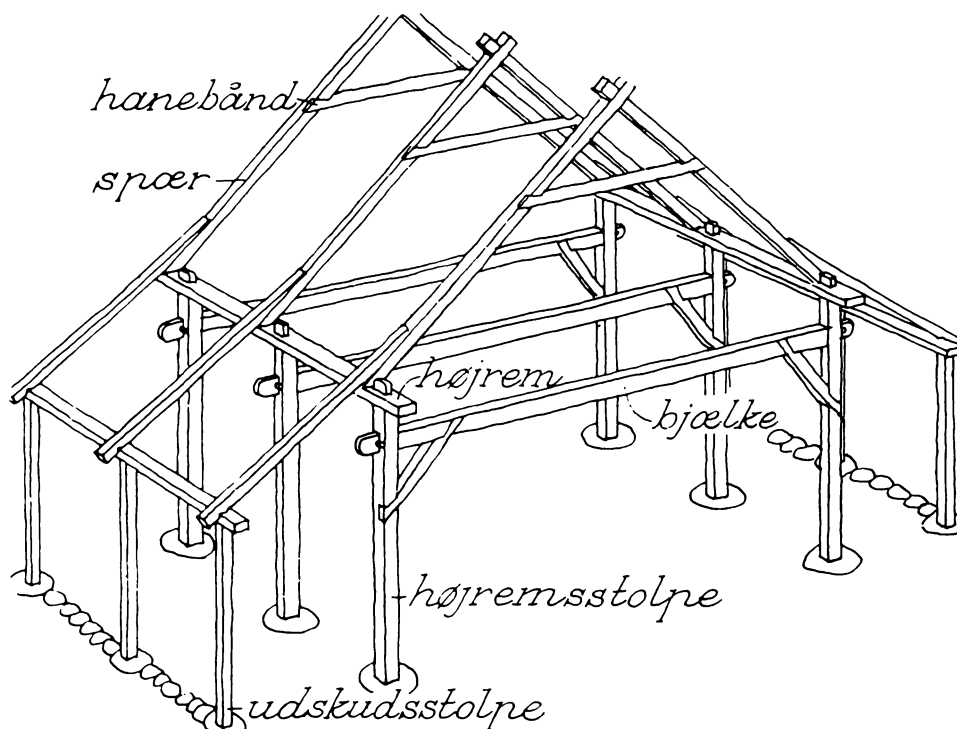
Bindingsværket er en solid og praktisk konstruktion, hvilket bl.a. havde betydning ved udflytning af gårdene. Tømmeret var nummereret og kunne skilles og samles uden større besvær. Når hele landsbyen hjalp til med arbejdet, kunne udflytningen hurtigt besør- ges. Risfletning og lerklining var et arbejde som de unge satte pris på og udførtes under stor lystighed. Kliningen skulle udføres fra begge sider på een gang, hvilket sikkert har medført mange "våde-skud". Bemærk de solide træpropper stolperne er samlet med.

I rammerne kan du skrive hvad de forskellige bjælker hedder.

Sulehuset eller åshuset, som ses herover, hører til den ældste bindingsværkskonstruktion. Navnet har den enten fra de svære tagbærende stolper (suler) midt i huset, eller fra den vandretliggende stolpe, der bærer alle spær. Denne form anvendtes flere steder her i Salling. Tit er der ikke tale om 1 sule, men om 2 skråstilte suler.

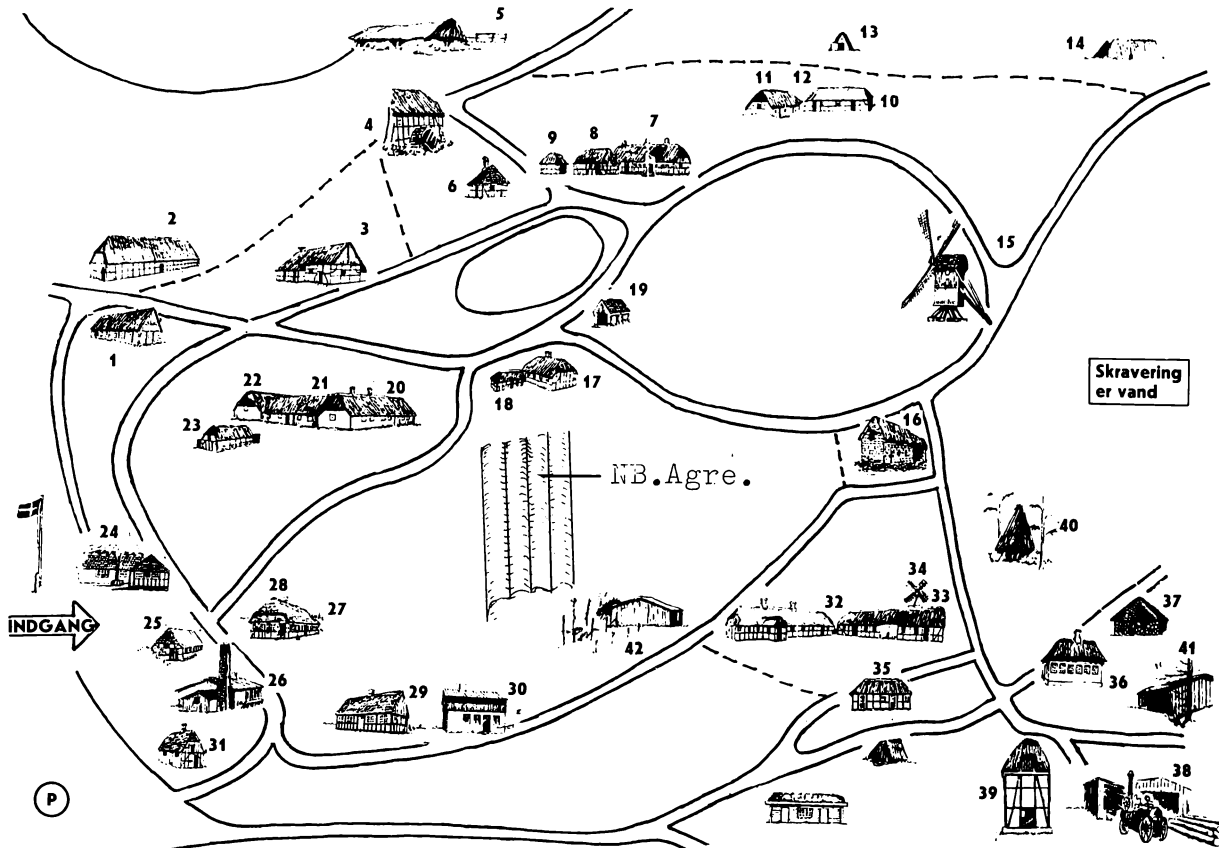
Højremshuset, hvis tømmerkonstruktion ses herunder, går også langt tilbage i tiden. Det er især i Midt- og Vestjylland at denne hustype havde sin udbredelse.

Studier i marken - Hjerl Hede:

Skal du studere gårdens udseende gennem tiderne, vil det være naturligt at aflægge Hjerl Hede et besøg, idet man her har samlet forskellige typer gårde fra hele landet, og givet dem deres oprindelige udseende tilbage.

Herunder har du et kort, der viser de forskellige bygningers beliggenhed.

Udbyttet af besøget på Hjerl Hede ville blive meget mangelfuld, såfremt du alene skulle studere samtlige gårde. Hvis grupperne enkeltvis studerede hver sin gård, blev der tale om større grundighed. På klassen kunne man så efterbehandle, notater man havde gjort sig under besøget, samt eventuelt udarbejde en lille udstilling.

A. Følgende rekvisitter får hver gruppe brug for under besøget.

- 1 stk. tommestok pr. mand
- 1 - notesblok (A4)
- 1 - tegneblok -
diverse blyanter og kuglepenne.

B. Arbejdsdelingen i gruppen kan være således:

- 1 skribent - noterer de opmålte resultater
- 1 tegner - udarbejder grovskitse i samråd med hele gruppen samt detailtegninger medens de andre arbejder.
- 2 opmålere evt. 4.

C. Emner til de enkelte grupper:

- Gård nr. 1 Bullade
- - 2 Vognlade (Højremskonstruktion)
- - 3 Vinkelgården (-----)
- - 10-12 Hedegård
- - 20-22 Vesterhavsgården (sulegård)

D. Fremgangsmåde (forslag):

Besøgets varighed: 2 timer til studiet og 1 time til rundgang.

På stedet: 1. Oversigtsskitse udarbejdes, stor nok til at indeholde de mange mål man tager.

2. Skillerum indtegnes, og rummenes anvendelse påføres.

3. Ildsteder, gruekedel og lignende ting indtegnes.

4. Herefter opmåling af de enkelte rum.

5. Tegneren udarbejder imens skitser af f.eks. tømmerkonstruktion, ydre facade, ildsted, alkove m.m.

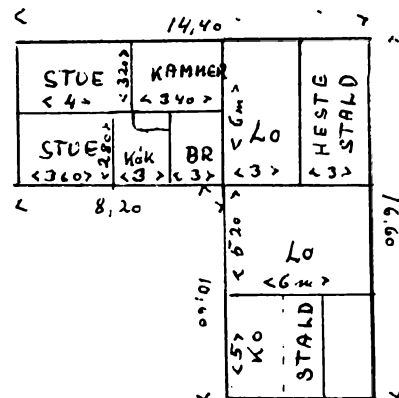
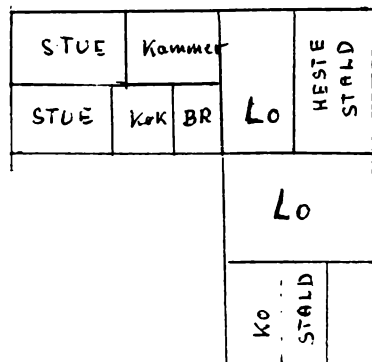
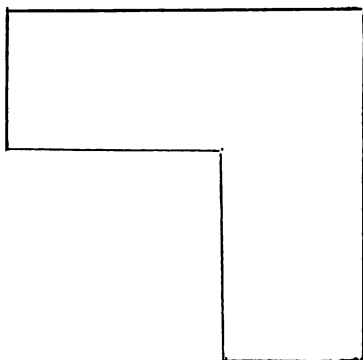
Hjemme i klassen:

1. Ved hjælp af skitserne udarbejdes nøjagtige plantegninger i et passende målestoksforhold.

(eks. 1:100 dvs. 1m = 1 cm.)

2. Ved hjælp af episkop eller antiskop kan du eventuel forstørre tegninger hentet fra programmet.

HUSK: DE Udstillede ting må ikke røres !!!!!!!

Grovskitse

med ruminddeling

med målangivelse

Husk: Der skal kun være tale om en klade.

<u>Register for:</u>	Politikkens Danmarkshistorie		Skivebogen	
	bind	side	årg.	side
<u>Herremandsproblemer:</u>				
Ugedagsbonde - hovbonde	6	473-81	9	150-54
Ødselhed	-	481-90		
Adelsmanden omk. 1700	8	314-33		
Godsejernes magt	10	58-61		
<u>Retsvæsenet:</u>				
Lov og ret år 1600	7	80-98		
Hekse	-	170-75		
Chr. d. 5. Danske Lov	8	273-92		
Bondetortur	-	397-402		
<u>Fæstebonden:</u>				
Bonde år 1650	7	120-25		
Skat	-	334-35		
Krigsskat	-	373		
Misvæksten 1661	8	333-35		
Stavnsbåndet	9	189-93		
Bonde år 1750	-	258-76		
Kvægpesten 1745-46	-	276-78	23	65-154
Kartoffeltyskere	-	342-45		
Fæstebetingelser	10	59-61	34	45-49
Driften	-	65-67	14	136-44
			27	1-27
			32	5-53
Landboreformerne	-	67-85	42	1-110
Bonde år 1830	11	92-95	35	62-69
			14	58-72
Bondepolitik	-	181-85		
Selvejerbonden	-	355-60	1	69-77
Bondesmør	12	45-50		
Andelsbonden år 1880	-	92-101	53	112-117
<u>Husmænd og Inderster:</u>				
Landsbyen	7	132		
Forsorg	-	149-52		
Husmænd år 1780	10	62-63		
----- 1870	12	40-45		
----- 1899	-	110-14		
<u>Landsbyfællesskabet:</u>				
	8	268-72		
<u>Martriklerne:</u>				
	-	264-68		
<u>Hedeselskabet:</u>				
	11	525		

Litteraturliste:

Politikkens Danmarkshistorie.
Historisk årbog for Skive og Omegn.
Axel Steensberg: Den danske landsby.
Henrik Pedersen: De danske landbrug.
Gunnar Olsen: Hovedgård og bondegård.
Hugo Matthiessen: Det gamle land.
Chr. Jensen: Nørre Lems historie.
Torolf Kristensen: "Fræ mi bette Ti å ong Dav."
Hjemstavnsbog for Viborg Amt.
Spøttrup lokalhistoriske arkiv - Ramsing:
    "Mølposen"
    Matriklen a. 1687
    Herregårdsarkiver fra kommunen
    Skifteprotokoller
    Kirkebøger fra kommunens kirker
    Landbokommissionens udskiftningsprotokoller
    Diverse matrikelkort.
    Folketællingslister m.m.

Matrikelkort ...

Ejervej: Del af **Vejby By**

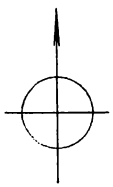
Sogn: **Vejby**

Heraf: **Radding**

Ans: **Viborg**

Oprindelsesnr.: **88-08**

Matrikelnummeret

88-07
Radding Sogn

88-04
Lem Sogn

88-06
Radding Sogn

88-04
Lem Sogn

Matrikelkort over
Vejby by 1977.

